

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Zahraničně-bezpečnostní politika Turecka a Společná
zahraniční a bezpečnostní politika EU**

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Autor: **Tomáš Lapáček**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Běla Plechanovová, CSc.**

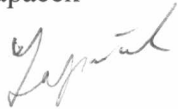
Praha 2006

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Zahraničně-bezpečnostní politika Turecka a Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU** zpracoval samostatně a vyznačil v ní všechny použité zdroje informací.

V Praze, 21. května 2006

Tomáš Lapáček

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí mé práce PhDr. Doc. Běle Plechanovové, CSc. za cenné rady, pochopení a hlavně trpělivost. Za případné nedostatky, či nepřesnosti v této práci však samozřejmě nesu úplnou zodpovědnost já sám.

Obsah

1. Úvod	1
2. Determinanty turecké zahraničně-bezpečnostní politiky	6
2.1 Geopolitika turecké zahraniční politiky	6
2.2 Historický a ideový kontext turecké zahraniční politiky	10
2.3 Ekonomický rozměr turecké zahraniční politiky	15
2.4 Aktéři v procesu tvorby turecké zahraniční politiky	18
2.5 EU jako faktor v procesu tvorby zahraničně-bezpečnostní politiky	22
3. Od vyhlášení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU k Evropské bezpečnostní strategii	26
3.1 Zahraničně-politický rozměr Evropy v období Studené války	26
3.2 SZBP a EBOP	28
3.2.1 Cíle SZBP	29
3.2.2 Instituce SZBP	29
3.2.3 Reforma a rozvoj SZBP	30
3.2.4 Obranný aspekt SZBP	31
3.2.4.1 EBOP	32
3.2.4.2 EBOP a NATO	33
3.2.4.3 2003: EBOP poprvé v praxi	34
3.2.4.4 Slabiny EBOP	35
3.3 Evropská bezpečnostní strategie	36
3.4 Strukturální diplomacie EU	37
3.4.1 Aktéři a mechanismy strukturální zahraniční politiky EU	40
3.4.2 Proces přistoupení k EU jako nástroj konsolidace	42
3.5 Interní rozměr zahraniční politiky EU: EU jako nástroj národních diplomacií	42
3.6 SZBP a post-nacionalismus	44
4. Srovnání zahraničně-bezpečnostních kultur Turecka a EU	45
5. Slučitelnost zahraničně-bezpečnostních politik Turecka a EU v regionu a zahraničně-bezpečnostních otázkách	48
5.1 Balkán	48

5.2 Černomořská oblast	50
5.3 Jižní Kavkaz	51
5.4 Střední Asie	53
5.5 Středomoří	54
5.6. Blízký východ	56
5.6.1 Irák	56
5.6.2 Irán	57
5.6.3 Izrael a Sýrie	58
5.7 USA	60
5.8 Boj s terorismem	61
6. Závěr	64
Abstratct	68
Resumé	69
Seznam použité literatury	71

1. Úvod

Turecká republika se od svého založení hlásí k procesu westernizace, jež je zde synonymem pro modernizaci, s členstvím v EU jako završením tohoto procesu. Otevření přístupových jednání Turecka k EU v roce 2005 znamená rostoucí formální připravenost Turecka na vstup do EU. V této práci proto chci zkoumat stupeň slučitelnosti turecké zahraničně-bezpečnostní politiky a Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Vzhledem k tomu, že proces přistoupení k EU je zároveň otázkou domácí i zahraniční politiky kandidáta, budu se rovněž věnovat provázanosti turecké zahraniční politiky s vnitropolitickou scénou Turecka. V této práci bych rád předvedl, že je to právě tento vnitřní rozměr zahraničně-bezpečnostní politiky Turecka, jenž je problémem ve vztazích ve vztazích s EU. Jako východisko pro hodnocení zahraničně-bezpečnostních politik obou aktérů a jejich slučitelnosti a komplementaritě chci použít koncept dichotomie politizace-sekuritizace zahraničně-politických problémů.

Pojem sekuritizace znamená konceptualizaci dané otázky jako zásadní pro přežití státu nezávisle na tom, zda tomu tak objektivně je. Schopnost sekuritizace problému je však vysoce závislá na statusu či legitimitě aktéra, jenž ji provádí. Jakmile je již problém sekuritizován, je možné ospravedlnit použití výjimečných nástrojů k jeho řešení. Tak v Turecku nejpopulárnější instituce, armáda, prohlásila např. tlumení kurdského nacionalismu (komplikovaný teroristickou kampaní PKK) zásadní pro udržení integrity země a vyhlásila na jihovýchodě země obývaném Kurdy výjimečný stav.¹

Naproti tomu jak nastíním ve 3.kapitole EU projektuje svoji moc ve stále ještě převážně ve formě strukturální diplomacie, tj. politizace potenciálních konfliktních otázek (jejich vyjádření a vnímání v politických a socio-ekonomických termínech), což ztěžuje držitelům moci jejich konceptualizaci jako bezpečnostních otázek, je orientováno na vyloučení užití síly k jejich řešení a umožnění nalezení kompromisu. Snažím se tu prezentovat strukturální diplomacii EU jako vysvětlení paralelní existence neslučitelnosti ideových základů zahraničně-bezpečnostních aktivit obou aktérů a relativní komplementaritě a konvergentnosti praktických cílů a zájmů obou aktérů v posledních

¹ viz. Waever, O., Securitization and Desecuritization, in: Libschutz, R., (ed), On Security, Columbia UP, 1995, s. 50

letech. To dokladuji ve 2.kapitole, kde ukazuji, jak se tento strukturální vliv vkrádá do praxe turecké zahraničně-bezpečnostní politiky v rámci reformní činnosti vlády R. T. Erdogana po r.2002.

Vzhledem k odlišné povaze obou aktérů a jejich asymetrického vztahu v rámci čerstvě otevřených přístupových rozhovorů (Turecko nemůže z ekonomických důvodů opustit formálně konformní pozici vůči EU) nezamýšlím tuto práci jako komparaci a jako metodu jsem zvolil historickou analýzu determinant a evoluce zahraničních aktivit obou aktérů a jejich vztahu k domácím realitám. Vzhledem k systémové odlišnosti obou aktérů přistupuji ke každému z nich z jiné perspektivy. Na jedné straně totiž stojí unitární stát, a na druhé straně organizace, jež vykazuje nadnárodní i mezivládní rysy. Na jedné straně je tedy zahraniční politika vytvářena poměrně centralizovaně jako snaha o nejlepší odpověď na interakci domácího a vnějšího prostředí, na straně druhé je zahraniční politika vytvářena jako výsledek jednání mezi rozdílnými vnímáními interakcí různých domácích a vnějších prostředí.

V případě Turecka načrtnu ojedinělé geopolitické, historické, ideové, ekonomické a politické determinanty jeho zahraniční politiky, a také její specifickou provázanost s tureckou vnitropolitickou sférou. Turecko se snaží o udržení stability a teritoriální integrity země a vytváří tak svou zahraniční politiku v reakci na vnímané hrozby těmto konceptům. Na rozdíl od EU je turecká zahraniční politika vytvářena ve složitém prostředí kulturně, etnicky či ideologicky odlišných a vzájemně často ne-přátelských států. Tato specifická konfigurace s sebou nese zvláštní sekuritizační kulturu zastávanou tradičními elitami, v jejímž zorném úhlu budu analyzovat i přístupová kritéria EU vůči Turecku. Snažím se načrtnout dvojí rozměr turecké bezpečnostní kultury – vnější, jež produkuje neintervenci a reaktivní principy v zahraniční politice (jako ochranu proti zatažení země do regionálních konfliktů), a vnitřní, jež potlačuje demokratizaci a etnickou a náboženskou diverzitu v zemi z obav ze zahraničních intervencí na podporu jednotlivých minorit za účelem desintegrace země.

Důležitým prvkem mezinárodních vztahů po skončení Studené války je globalizace, jež snižuje míru přímé státní kontroly nad procesy na vlastním teritoriu a vytváří síť přeshraničních transakcí. V tomto kontextu se výše uvedená koncepce bezpečnostní kultury (exkluzivistické pojetí vztahu my-oni) stává anachronickou a právě

realizace vnitřních reforem vyžadovaných EU na kandidátských státech představuje alternativní koncept bezpečnostní kultury.

Obrovská civilní moc EU plyne z jejích ekonomických zdrojů a její normativní moc pak ze schopnosti určovat hranice „normality“ a „přijatelného chování státu“ v globální mezinárodní společnosti. To se dá nejlépe pozorovat na vedení procesu přistupování dalších států k EU, který představím jako významný referenční bod změny v posledním vývoji turecké zahraničně-bezpečnostní politiky (po r. 2002.).

Evropská společenství vznikala původně jako způsob, jak se skrze sdílení ekonomické zájmy vypořádat s principem „rovnováhy moci“ ve vztazích mezi evropskými státy a dnešní Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (SZBP) je orientovaná primárně na zvýšení důvěryhodnosti EU jako globálního aktéra a politicko-vojenské zaštitění jejích vnějších ekonomických vztahů. Bezpečnost v Evropě byla dosažena skrze politizaci potenciálních konfliktních otázek (jejich vyjádření a vnímání v politických termínech), což ztížilo držitelům moci jejich konceptualizaci jako bezpečnostních otázek, vyloučilo tak užití síly k jejich řešení a umožnilo nalezení kompromisu. Toho však bylo dosaženo jedině díky konceptu post-suverénního institucionálního prostředí. Proto se budu soustředit na historickou analýzu SZBP jako výsledku kompromisu v systému se supranacionálním prvkem soudržnosti, jež by působil současně na suverenitu orientované bezpečnostní kultuře Turecka značné problémy v případě jeho vstupu do EU. Proces přistoupení k EU klade totiž na kandidátskou zemi požadavek internalizace politizačního (oproti sekuritizačnímu) přístupu k potenciálním hrozbám.

Naproti tomu bezpečnostní kultura v Turecku je příkladem sekuritizace (tj. konceptualizace hrozeb bezpečnosti na pozadí exkluzivního pojetí vztahu my-oni). A je to právě vnitropolitický rozměr (obavy z demokratizace a multikulturalismu) turecké zahraničně-bezpečnostní politiky, kde se udržuje neformální vliv tradičního bezpečnostního diskurzu, jež v případě neefektivit domácích politických reforem může znovu získat vrch v definování orientace zahraničně-bezpečnostní politiky Turecka.

Ve třetí kapitole chci ukázat, že ačkoli jsou základní principy zahraničně-bezpečnostních politik obou aktérů v zásadě neslučitelné, realita posledních let ukazuje změny v zahraničně-bezpečnostní politice Turecka ve většině oblastí jeho „blízkého

zahraničí“ (vnější rozměr bezpečnostní kultury), které vedou ke komplementaritě i slučitelnosti zájmů a cílů Turecka a EU. Nastíním mj. důležitost spolupráce EU a Turecka v oblasti energetické bezpečnosti. Turecko, jež je stále více vnímáno v regionu jako nestranný aktér, může pomoci najít EU způsob jak navázat efektivní vztahy s balkánskými a post-sovětskými státy, středomořským regionem i Blízkým východem a pomoci nastavit a tlumočit efektivní směs politických podmínek a ekonomických pobídek. Zcivilňující vliv EU na tureckou zahraniční politiku je patrný zejména z transformace jeho vztahů s USA. Chci také ukázat, že tento stav je hlavně výsledkem politiky nového premiéra Erdogana a jeho adaptací vnějšího rozměru tradiční bezpečnostní kultury Turecka za účelem konformity s požadavky EU (postoj vůči Iráku, odmítání Íránu jako člena „osy zla“, postoj k Annanovu plánu pro Kypr v r. 2004).

Na druhé straně naznačuji dvojznačnost politiky EU, jež na jednu stranu udržuje při životě tradiční sekuritizační koncept turecké bezpečnosti, když ponechává tradičním elitám neformální vliv v otázce represe vůči politickému islámu a naopak silné tenze jsou v otázce boje proti terorismu, v jehož rámci mají tradiční elity stále snahu zpomalovat demokratizační reformy a etablování lidských, kulturních a etnických práv.

Tak se proces tvorby turecké zahraniční politiky odehrává na pozadí udržování komplikovaného *modu vivendi* Erdoganovy vlády a tradičních elit, především armády. Reformní proces, jež by transformoval celkově bezpečnostní kulturu byl v Turecku bezpochyby zahájen, avšak důležité prvky starého kemalistického režimu zůstávají, a tím i možnost jejich opětné aplikace v zahraničně-bezpečnostní politice, jež by narušila konvergentnost se SZBP. Jejich vykořenění, jež by mělo za následek transformaci vnitřního bezpečnostního rozměru turecké zahraniční politiky dle požadavků EU bude záviset i na důvěryhodnosti a konzistenci „*political conditionality*“ EU během přístupových rozhovorů.

V práci se zabývám zahraničně-bezpečnostními politikami obou aktérů převážně z pohledu Turecka, a to nikoli prizmatem dosažení členství v EU jako hlavního cíle turecké zahraničně-bezpečnostní politiky. Přístupový proces pojmám pouze jako jeden z formativních aspektů současné zahraničně-bezpečnostní politiky Turecka, v jehož hodnocení se aktéři v procesu tvorby turecké zahraničně-bezpečnostní politiky výrazně rozcházejí. Analýzu zahraničně-politických aktivit EU provádím proto, abych nastínil

nejen způsob jakým se EU snaží projektovat a formovat chování států, ale i referenční bod a podstatu změn turecké zahraničně-bezpečnostní politiky v posledních letech.

Literaturu čerpám především ze zahraničních odborných periodik. Zdroje pokrývající tematiku vztahů EU a Turecka jsou poměrně hojné, avšak otázkou analýzy zahraničně-bezpečnostních politik obou aktérů a jejich komplementarity se zabývají pouze doplňkově. Navíc je patrné, že jde o součást ožehavého politického tématu (vstup Turecka do EU), a tak většina článků odhaluje ideový přístup autora. Tak mnoho tureckých autorů zdůrazňuje buď geopolitický potenciál Turecka pro EU nebo nekompatibilitu bezpečnostních kultur a nemožnost Turecka vzdávat se suverenity nad vlastním teritoriem kvůli nestabilitě regionu. Američtí autoři vyjadřují rozpaky nad tureckým chováním ohledně Iráku v r.2003 a věnují se proměnám geostrategického potenciálu Turecka pro západní bezpečnostní struktury. Evropští autoři pak většinou rovněž kladou důraz na přetrvávající sekuritizační povahu turecké zahraničně-bezpečnostní politiky a její překryv s pomalou implementací demokratických reforem.

Velice cennou se mi ukázala být monografie Larrabeeho a Lessera *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty* (Center for Middle East Public Policy, RAND 2003), jež je analýzou vývoje současné turecké zahraničně-bezpečnostní politiky. Podobně cenným vodítkem pro mne byl článek M. Aydina *The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation* (The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003). Pro analýzu vývoje zahraničně-politického rozměru EU jsem se opíral o knihu P. Fialy a M. Pitrové *Evropská unie* (CDK, Brno 2003) a článek A. Sheperda *The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?*, (European Security, Vol. 12, No.1, Spring 2003). V hodnocení zahraničně-politického profilu obou aktérů jsem se pak opíral o brožuru D. Junga *Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?* (Copenhagen Peace Research Institute, 2001). Pro analýzu kompatibility zahraničně-bezpečnostních přístupů obou aktérů v jednotlivých oblastech přilehlých k Turecku jsem pak opíral o výtahy z jednotlivých zdrojů, a k hodnocení dopadu reformních změn na sekuritizační koncept v turecké zahraničně-bezpečnostní politice jsem využil článek F. Misrahiho *The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces* (Perspectives, No.22, 2004).

2. Determinanty turecké zahraničně-bezpečnostní politiky

2.1 Geopolitika turecké zahraniční politiky

„Konfigurace země, její úrodnost a klimát, její poloha vůči ostatním zemským masám a vodním cestám...to vše přispívá k vytváření psychologického prostředí skrze něž státní představitelé i veřejnost definuje své vztahy k vnějšímu světu a také operační prostředí, v němž je utvářena forma závislosti na ostatních státech.“² Turecko představuje učebnicový příklad toho, do jaké míry se geografický aspekt podílí na formování zahraniční politiky. Země se nalézá na křižovatce pevninských spojení mezi Evropou, Asií a Afrikou a zároveň představuje styčný bod několika regionů. Díky její poloze (a historii Osmanské říše) je možné na ni odkazovat jako na balkánský, kavkazský, blízkovýchodní i středomořský stát.

Z vojenského hlediska je poloha Turecka vysoce strategická. Disponuje přirozenými hranicemi Černého, Egejského a Středozemního moře a pro konvenční armádu nepropustným horským terénem na východě.³ Naproti tomu, evropská část Turecka je velmi zranitelná, stejně jako úžiny Bospor a Dardanely (obojí pod tureckou suverenitou na základě Lausannské mírové smlouvy z r.1923). Statut této strategické vodní cesty je upraven Montreuxskou konvencí z roku 1936. Její držení činí z Turecka aktéra velké mezinárodní důležitosti, ale vyplývají z něj četné obavy. Po skončení Studené války pominulo nebezpečí revizionistických snah ze strany SSSR, avšak, vynořil se nový problém. Rostoucí objem přepravovaných rizikových nákladů (ropa, chemikálie...) v kombinaci s obtížnou navigací v Úžinách vytvořil nebezpečí ekologické havárie s hrozbou dočasného uzavření Úžin, což by mělo negativní dopad na ekonomiky zemí kolem Černého moře. Turecko tak v 90. letech prosadilo v rámci IMO (*International Maritime Organization*) regulaci nákladní dopravy, jež snížila roční počet kolizí v Úžinách na desetinu.⁴

² Rosenau, J., *The Scientific Study of Foreign Policy*, Free Press, New York, 1971, s. 19-20

³ Aydin, M., *Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey*, in: *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.3, No.2, May 2003, s. 170

⁴ www.mfa.gov.tr/STRAITS

Důležitým aspektem turecké zahraniční politiky je otázka ostrovů v Egejském a Středozemním moři. Turecko se obává, že by v případě jejich kontroly nepřátelskou zemí ztratilo přístup k mezinárodním vodám ze svých přístavů Istanbul a Izmir, a proto učinilo z řeckého nároku na 12-ti mílové pásmo teritoriálních vod (a 10-mílové pásmo vzdušného prostoru) v Egejském moři *casus belli*⁵ (incident Imia/Kardak v roce 1996) a dlouhodobě se zdráhá postoupit tento spor Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu. Alternativní cestou pro turecké lodě je navigace z východního Středomoří za předpokladu, že ostrov Kypr je pod správou spřátelené vlády. Tato koncepce vedla Turecko k silnému odporu proti plánům na sjednocení Kypru s Řeckem (*Enosis*) již od 50.let 20.stol.⁶

Dalším faktorem ovlivňujícím tureckou zahraniční politiku četnost sousedních států s jejich odlišnými kulturními charakteristikami, ideologiemi, režimy a cíli. „...národ, jež hraničí s mnoha dalšími národy čelí zvláště vysokému riziku, že bude ohrožován, či napaden přinejmenším některým ze svých souseů...a vystavuje své sousedy nejistotě protože musí zajistit svou ochranu a obranu proti mnoha potenciálním protivníkům...“⁷ Některé sousední státy si nárokují části tureckého teritoria (Arménie, Řecko, Sýrie – provincie Hatay), jiné podporují ustavení protiústavního režimu v Turecku (Irán) a další pravděpodobně podporují teroristické akce proti Turecku (Rusko, Sýrie, donedávna Irák, Irán a poměrně nedávno i Řecko).⁸

Během Studené války bylo Turecko součástí obranného systému Západu (člen NATO od února 1952). Představovalo bariéru pro šíření sovětského vlivu na Blízkém východě, základnu pro jaderné zbraně USA a monitoring sovětského dodržování dohod o omezení zbrojení. Realita prostoru sovětského vlivu také konzervovala mnohé, převážně etnické konflikty.⁹

⁵ Wilson, A., The Aegean Dispute, Adelphi Paper, No.155, International Institute for Strategic Studies, London, 1980, s. 36-7

⁶ Aydın, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 315

⁷ Most, B. and Starr, H., Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War, in: The American Political Social Science Review, Vol.74, No.4, 1980, s. 935

⁸ Kuniholm, B., Turkey's Accession to the European Union: Differences in European and US Attitudes, and Challenges for Turkey, in: Turkish Studies, Vol.2, No.1, Spring 2001, s. 31

⁹ Larrabee, F. S. and Lesser, O. I., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, Center for Middle East Public Policy, RAND 2003, s. 2

Zdroje NATO jmenují 16 potenciálně krizových oblastí, z nichž 13 se nalézají v bezprostřední blízkosti Turecka a většina z nich ve sféře vlivu bývalého SSSR. V době od skončení Studené války se v řadě z nich rozhořel konflikt, což vystavilo tureckou zahraničně-bezpečnostní agendu nebezpečí přetížení a vedlo k diverzifikaci zahraničně-politické orientace a aplikaci převážně realistické perspektivy, tzn. sekuritizaci téměř všech otázek zahraničně-politické agendy.¹⁰

V mnoha ohledech je Turecko tzv. „*pivot state*“¹¹. Regionální stabilita a prosperita do značné míry zrcadlí jeho vlastní vnitřní stabilitu a prosperitu, tyto jsou však, přinejmenším v Turecku samém, často považovány za odvislé od řešení mnoha transnacionálních a transregionálních otázek. Nejvýznamnější mezistátní projekt je zřejmě koncept tzv. *East-West Energy Corridor Project*, jehož páteří je ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum (těsně před dokončením). Tento projekt má za cíl snížit závislost Turecka na Rusku, Iránu (zemní plyn) a nestabilním Iráku (ropa) a zároveň upevnit obchodní vazby na Gruzii a Ázerbájdžán (rovněž Kazachstán plánuje výstavbu ropovodu z Aktau do Baku).¹²

Naproti tomu budování melioračních zařízení a přehrad Atatürk a Ilisu na řekách Eufrat, resp. Tigris (tzv. *Southeast Anatolia Project*) se stalo zdrojem napětí díky snížení průtoku těchto řek do sousední Sýrie a Iráku. Dokončení přehrady na Eufratu vedlo Sýrii k protestní podpoře teroristického hnutí PKK (Kurdská strana pracujících) a až teprve krizová diplomacie roku 1998 vedla k nastolení *statu quo*. Dokončení přehrady na Tigridu však může opět vyústit ve zhoršení vztahů těchto zemí.¹³

Turecko rovněž uzavřelo svojí hranici s Arménií ve snaze pomoci izolací této země etnicky spřízněnému Ázerbájdžánu v získání kontroly nad Náhorním Karabachem. Ekonomickou ztrátu obou zemí částečně kompenzují neoficiální obchodní kontakty byznysmenů obou zemí na území Iránu a Gruzie.¹⁴

¹⁰ Gözen, R., Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP, SAM Papers, 1/2003, s. 26

¹¹ Viz. Chace, R.S., Hill, E., Kennedy, P., Pivotal States and US Strategy, in: Foreign Affairs, Vol. 75, No. 1, Jan/Feb 1996, s. 33-51

¹² Larrabee, F.S., Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges, in: Lesser, I. O., The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, National Security Research Division - RAND, 2000, kap. 3, s. 10-11, 14

¹³ Tocci, N., Our Future Southeastern Turkish Frontiers, CEPS Policy Brief No.6, Brussels, Oct 2001, s. 9

¹⁴ Tocci, N., Our Future Southeastern Turkish Frontiers, CEPS Policy Brief No.6, Brussels, Oct 2001, s. 9

Nejzávažnějším transnacionálním problémem je však pro turecké představitele otázka kurdského etnika žijícího v Turecku, Iráku, Iránu a Sýrii. Zatímco Irán a Sýrie pouze čas od času instrumentálně používají podporu PKK ve sporech s Tureckem (Irán je limitován možnou odplatou v podobě turecké podpory iredentismu mezi iránskou komunitou Ázerů), jeho vlastní, početná, kurdská menšina v severním Iráku je trvalým neuralgickým bodem turecké zahraniční politiky. Turecko se obává možnosti *de facto* či *de iure* secese kurdského severního Iráku, jež by mohla vyvolat iredentistické snahy v kurdské populaci na jihovýchodě Turecka.¹⁵

Země rovněž zaznamenala v posledních letech, vedle aktivit PKK, nárůst levicového a radikálně-islamistického terorismu (útoky v Istanbulu a Ankaře), z jehož podpory viní hlavně Irán, Sýrii, ale i Rusko (jež se „revanšuje“ za tureckou „slabost“ pro čečenské rebely¹⁶). Vzrostl počet atentátů na vysoké představitele, novináře, ale i vojenské základny, z nichž operují americké síly (Incirlik).¹⁷

Turecko rovněž čelí hrozbě proliferace WMD (*weapons of mass destruction*) v regionu. Země nedisponuje WMD technologiemi ani defenzivními či ofenzivními systémy balistických raket. Naproti tomu Irán, Irák a Sýrie jsou podezříváni, že o jejich vývoj dlouhodobě usilují. V Turecku samém však toto není pocítováno jako palčivý problém: „*Vojenské kapacity Turecka jsou momentálně daleko větší než ty kteréhokoli z jeho sousedů.*“¹⁸

Nová geopolitická realita po rozpadu SSSR odhalila nutnost multifunkčnosti turecké zahraničně-bezpečnostní politiky. Nebezpečí přímého vojenského napadení bylo do velké míry nahrazeno transnacionálními „*soft security*“ otázkami terorismu, etnického nacionalismu, energetické bezpečnosti a sociální a ekonomické nestability v regionu. Jak však ukazuje přístup ke kurdskému problému, volí k nim turečtí představitelé (za podpory exekutivy USA) stále spíše sekuritizační přístup.¹⁹

¹⁵ Jung, D. and Piccoli, W., The Turkish-Israeli Alignment, in: Security Dialogue, SAGE, Vol.31, No.1, 2000, s. 94

¹⁶ Larrabee, F.S., Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges, in: Lesser, I. O., The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, National Security Research Division - RAND, 2000, kap. 3, s. 3-4

¹⁷ Larrabee, F. S. and Lesser, O. I., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, Center for Middle East Public Policy, RAND 2003, s. XIV

¹⁸ Ergüvenc, S., Turkey's Security Perceptions, in: Perceptions, vol.3, No.2, 1998, s. 36

¹⁹ Gözen, R., Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP, SAM Papers, 1/2003, s. 26-27

„Pivotní“ poloha Turecka je zejména v USA vnímána jako vysoce strategická. Země má hrát nikoli pouze roli vojenské základny v boji proti „*rouge states*“, terorismu a šíření WMD, ale i stabilizátoru regionu – coby model islámské demokracie a vůdčí příklad modernizace pro země v přilehlých regionech. Geopolitická důležitost je také podle některých hlavním argumentem pro vstup Turecka do EU.²⁰

Nicméně jak ukázalo turecké angažmá ve Střední Asii v 90. letech 20. stol., pokud má Turecko sloužit jako model pro ostatní země ve svém sousedství, musí si vytvořit prosperující a stabilní ekonomický systém, jinými slovy, pokud chce být Turecko úspěšné v projekci stability a modernizace musí se nejprve hospodářsky a politicky zreformovat, ozdravit a zapojit do globální ekonomiky. To však nebude možné, dokud bude vyměňovat svojí geostrategickou polohu za finanční injekce z USA či IMF (*International Monetary Fund*) (viz dále).

2.2 Historický a ideový kontext turecké zahraniční politiky

Obecně se předpokládá, že zahraniční politiky národů se vyznačují jistými vzorci chování a nepředstavují tak pouze sled individuálních aktů.²¹ Je také jasné, že zahraniční politika je integrální součástí jedinečného systému vládnutí toho kterého státu, stejně jako jsou na ní kladeny nároky dynamickou sítí domácích a zahraničních událostí.²² Současná turecká zahraniční politika může být uchopena pouze ve světle jedinečného historického a kulturního kontextu, neboť ozvuky dějinných reálií jsou výrazným aspektem ve vztazích Turecka nejen ke svým sousedům, ale i k západním spojencům. Turecko zdědilo územní jádro Osmanské říše, a tak i její „konstruktivní“ (kvalifikovaná byrokracie, důraz na teritorium a jeho kontinuitu) a „problematické“ (intervence cizích aktérů – „security syndrome“, vzájemná animozita s okolními státy a národy) odkazy.²³ Osmanská říše byla od počátku spojena s Evropou, nejprve coby její mocný dobyvatel, poté jako její součást (oficiálně uznána na Pařížském kongresu v r. 1856), později v roli neúspěšného imitátora

²⁰ Wood, S. and Quassier, W., Turkey's Road to the EU: Political Dynamics, Strategic Context and Implications for Europe, in: *European Foreign Affairs Review*, No.10, 2005, s. 150

²¹ Goldman, K., *Change and Stability in Foreign Policy*, Harvester and Wheatsheaf, New York, 1988, s. 3

²² Frankel, J., *The Making of Foreign Policy: An Analysis of decision Making*, Oxford UP, London, 1963, s. 1

²³ Karaosmanoğlu, A., The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey, in: *Journal of International Affairs*, Vol. 54, No.1, Fall 2000, s. 199

a nakonec spojení. Její vlastní kulturní identita však vytvořila paradoxní status „*neevropské části Evropy*“.²⁴

Soužití s evropskými mocnostmi formovalo osmanskou zahraniční politiku v duchu realismu. Slábnoucí říše dokázala udržet svoji teritoriální integritu po tři století důslednou aplikací konceptu „*balance of power*“ a důrazem na udržování *statu quo*. Turci dokázali využít sporů mezi Velkou Británií, Francií a Itálií po skončení I. světové války i antagonismů mezi Západem a sovětským blokem po II. světové válce.²⁵ „*Turecko historicky vykazuje relativně konzistentní realistickou bezpečnostní kulturu, která se napříč staletími vyvinula z převážně ofenzivní do převážně defenzivní.*“²⁶

Důležitou historickou zkušeností jsou intervence zahraničních aktérů do vnitřních záležitostí Osmanské říše. Ta se s vysokou etnickou heterogenitou vyrovnávala systémem kulturně autonomních *millétů* (náboženské komunity). 19.století bylo svědkem růstu nacionalistických a iredentistických tendencí především v řeckých ortodoxních a arménských komunitách. Evropské mocnosti se pak instrumentálně chápaly role ochránce různých minorit a intervenovaly do vnitřních záležitostí říše. Na tomto pozadí je možné pohlížet na nechuť tureckých oficiálních míst vůči kulturní a národnostní emancipaci Kurdů. Dalším typem intervence byla finanční kontrola hospodářství Osmanské říše prováděná evropskými mocnostmi skrze tzv. *Public Debt Service* poté, co říše hospodářsky zkolabovala v r. 1881.²⁷

Rovněž představa staleté nadřazenosti Turků nad národy Balkánu a arabského Blízkého východu vytvořila „bludný kruh“ nedůvěry a vzájemného opovržení mezi nástupnickými a novými státy v oblasti, a rovněž zpochybňuje přijatelnost modelu turkické islámské demokracie pro arabské státy.²⁸

Výše uvedené se v očích tureckých elit zhmotnilo v mírové smlouvě ze Sévres. „*Strach z teritoriální desintegrace a osamocení...*“ a přesvědčení, že „...*vnější svět a jeho*

²⁴ Prise, M. P., *A History of Turkey: From Empire to Republic*, Allen & Undin, London 1961, s. 44

²⁵ Aydin, M., *The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation*, in: *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 310-311

²⁶ Karaosmanoğlu, A., *The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey*, in: *Journal of International Affairs*, Vol. 54, No.1, Fall 2000, s. 200-201

²⁷ Aydin, M., *The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation*, in: *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 313

²⁸ Robinson, R., *The First Turkish Republic*, Harvard UP, 1963, s. 170

*kolaboranti se snaží oslabit a rozdělit Turecko...*²⁹ daly vzniknout tzv. „*Sèvres Syndrome*“ a nedůvěře tureckých představitelů v rozhodování na mezinárodních fórech (neochota postoupit řešení kurdské otázky mezinárodní konferenci apod.).

Pilíře nové Turecké republiky byly zbudovány jako antiteze těch, jež vedly k pádu Osmanskou říši. Mustafa Kemal Atatürk nejenom kontroloval proces tvorby zahraniční politiky, ale také určil její ideový rámec. Jeho základem bylo odmítnutí expansionismu a etnické heterogenity. Článkem 16 Lausannské mírové smlouvy se Turecko vzdalo všech nároků na teritoria Osmanské říše (mimo ty, jež mu smlouva přiznávala), což mělo Turecko uchránit zatažení do teritoriálních sporů v tomto nestabilním regionu. Za účelem vytvoření nedělitelného národa, loajálního ke státu, Atatürk aplikoval francouzskou koncepci občanského nacionalismu 19.století³⁰ Tak článek 66 turecké ústavy říká: „*Každý, kdo je vázán k tureckému státu skrze vazbu občanství je Turek*“. Tato koncepce byla cílena na vytvoření nacionalismu, jež by v žádném případě nemohl být projektován za hranice a přepínat zdroje země v honbě za ideologickými cíli (pan-turkismus, pan-islamismus). Je nicméně pravda, že proces konstitucionální nacionalizace se nejednou zvrhl v proces demografické homogenizace a etnické požadavky byly odmítány pro rozpor s duchem ústavy.³¹ To v současnosti vytváří paradoxní situaci, kdy, Turecko podporuje, neoficiálně sympatizuje s etnickou emancipací v zahraničí (Čečensko, Gruzie, Kosovo) a potlačuje ji doma (Kurdové).³²

Atatürkova vize zahraniční politiky udržování *statu quo* (vyjádřená mottem: „*mír doma, mír za hranicemi*“) měla umožnit realizaci jeho konceptu domácí politiky. „...*existuje mnoho národů, ale pouze jedna civilizace. Pro dosažení pokroku musí být národ součástí této jediné...Chceme modernizovat naši zem. Veškeré naše úsilí je zacíleno na založení moderní, a proto Západní vlády...*“³³

Porážka v 1.světové válce a podmínky mírové smlouvy ze Sévres podnítily kemalistickou revoluci, jež svrhla sultána Mohameda VI. a zahájila boj za revizi

²⁹ Mufti, M., Daring and Caution in Turkish Foreign Policy, Middle East Journal, Vol.52, No.1, 1998, s. 43

³⁰ Tocci, N., 21st Century Kemalism, Redefining Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era, Working Document No.170, CEPS Sept 2001, s. 2

³¹ Aydin, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 320

³² Sayari, S., Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism, in: Journal of International Affairs, Vol.54, No.1, Fall 2000, s. 175, 177

³³ Atatürk, M. K., Nutuk (projev z října 1927), Vol.3, TTK, Ankara, 1981, s. 67-68

podmínek smlouvy proti státům Dohody. Atatürk však často prohlašoval, že tento boj byl namířen proti západnímu imperialismu, nikoli Západu samotnému.³⁴ Ačkoli „...úspěch může stimulovat sebevědomí a optimismus národních vůdců a tím podnítit jejich vstup do dalších konfliktů“³⁵, „...ze všech velkých socio-politických revolucí v dějinách moderního státu...kemalistické revoluce v Turecku představuje jedinou, která vyprodukovala mírovou ideologii...“.³⁶ Sekularismus (protiklad demokracie x theokracie) byl viděn jako nezbytný komponent modernizace. Navíc byl theokratický islámský stát povinen považovat křesťanské státy za „nevěřící“ a současně respektovat nekončící válečný stav mezi nimi a „věřícími“. Sekularismus se tak stal, mj. formální bází pro mírové vztahy s křesťanským Západem.³⁷ Nutno však říci, že ani desítky let westernizačních politik nedokázaly mezi kemalistickými elitami (především armáda) vytvořit pocit identifikace se Západem, který by překonal sekuritizační přístup k turecké suverenitě a státní celistvosti. Jak ukazuje přístup k islámským kulturním vlivům (např. zákaz nošení šátků studenty) a kurdským nárokům na kulturní emancipaci, Kemalismus se dá chápat jako „*culture of insecurity*“.³⁸

Sovětské neobnovení Smlouvy o neutralitě a neútočení s Tureckem z r.1925 a územní nároky na provincie Kars a Ardahan a ustavení společné kontroly nad Úžinami vznesené v r. 1945 vedly prezidenta I. İnönü k žádosti o americkou podporu. Dostalo se mu ji v podobě finanční a vojenské pomoci v rámci Trumanovy doktríny z r. 1947. Bilaterální vztah s USA se však Turecku nezdál jako dostatečná záruka bezpečnosti, a tak se snažilo o zakotvení v bezpečnostní struktuře NATO. Pouze silná americká podpora ve světle tureckého příspěvku I.brigády při obraně Korejské republiky v l.1950-53 přesvědčila váhající členy aliance a Turecko bylo 18.2.1952 přijato.³⁹

Realita nepřátelské supervelmoci na severu a závazky vůči spojencům v NATO nutily Turecko k udržování silné armády, což však zemi ekonomicky vyčerpávalo.

³⁴ Atatürk, M. K., Nutuk (projev z října 1927), Vol.3, TTK, Ankara, 1981, s. 321

³⁵ Most, B. and Starr, H., Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War, in: The American Political Social Science Review, Vol.74, No.4, 1980, s. 934

³⁶ Weisband, E., Turkish Foreign policy, 1943-1945, Princeton UP, 1973, s. 7

³⁷ Aydin, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 319

³⁸ Kösebalaban, H., Turkey's EU Membership: A Clash of Security Cultures, Middle East Policy, Vol. IX, No. 2, June 2002, s. 133

³⁹ Celik, Y., Contemporary Turkish Foreign Policy, Praeger, London 2000, s. XI-XII

S výjimkou přístupu ke kyperské otázce byla turecká zahraničně-bezpečnostní politika extrémně opatrná. Americký postoj vůči turecké zainteresovanosti na Kypru (Johnsonův dopis z r.1964 a zbrojní embargo z r. 1974) nicméně vedl Turecko ke snahám o diverzifikaci zahraniční orientace (*détente* se SSSR a silné ekonomické partnerství s Evropským společenstvím), avšak sovětská invaze do Afghánistánu a Iránská revoluce opět sjednotily linie zahraničních politik USA a Turecka.⁴⁰

Navzdory krátké epizodě aspirací na vůdcovství v organizaci Bagdádského pakt (resp. CENTO) v 50.letech 20.stol. se Turecko konzistentně zdržovalo intervencí na Blízkém východě a udržovalo diplomatické styky jak s Izraelem, tak s arabskými zeměmi.⁴¹ Fundamentální cíle, stanovené Atatürkem, – tj. nevměšování, udržování přinejhorším neutrálních vztahů se sousedy, multilateralismus a pevná prozápadní orientace – určovaly nezávisle na domácí politické scéně tureckou ekonomickou a zahraniční politiku.⁴²

Turecko je ze zemí nejvíce ovlivněných rozpadem SSSR, transformací politicko-strategického prostředí v regionu a erupcí etnických konfliktů na Balkáně a Kavkazu. Tyto systémové změny se navíc odehrály v době rostoucího významu politického islámu (kulminace v letech 1996-1997, vazby na Libyi a Irán) a zintenzivnění kurdských emancipačních snah. 90. léta 20.stol. tak sledovala pozvolnou modifikaci principů turecké zahraničně-bezpečnostní politiky za účelem adaptace na změněný mezinárodní systém. Tzv. „*new activism*“, zvýšená asertivita a iniciativnost Turecka se projevily především vůči Kypru (hrozba útoku na raketové systémy S-300 ruského původu v případě jejich rozmístění), zemím Blízkého východu (angažmá v Perském zálivu, četné invaze od severního Iráku a nátlak na Sýrii – obojí v boji proti PKK), ale i účastí v mnoha mezinárodních mírových misích a kampani proti terorismu (KFOR, BLACKSEAFOR, resp. ISAF)⁴³ Tento zvýšený aktivismus byl výsledkem jednak relativního vojenského a

⁴⁰ Celik, Y., *Contemporary Turkish Foreign Policy*, Praeger, London 2000, s. XIII.

⁴¹ Sayari, S., *Turkey: The Changing European Security Environment and the Gulf crisis*, in: *Middle East Journal*, Vol.46, No.1, Winter 1992, s. 9-21

⁴² Rustow, D., *Turkey: America's Forgotten Ally*, Council of Foreign Relations, New York, 1987, s. 85

⁴³ Sayari, S., *Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism*, in: *Journal of International Affairs*, Vol.54, No.1, Fall 2000, s. 169-170

ekonomického úpadku Iráku, Iránu, Ruska a Sýrie, ale i nutností reagovat na strategickou nejistotu způsobenou procesem transformace západních bezpečnostních struktur.⁴⁴

NATO představuje pro Turecko nejen politicko-bezpečnostní identitu, ale i mezinárodní fórum pro vyjádření jeho pohledů a zájmů ohledně vývoje ve svém regionu. Díky mezivládnímu charakteru NATO má Turecko „právo veta“ ve všech jeho orgánech, a tím i silný vliv na agendu NATO i záležitosti evropské bezpečnosti, na něž Turecko sdílí pohled s USA.⁴⁵ Jenže jsou to právě diskuse mezi evropskými státy o relevanci NATO v „novém světovém uspořádání“ a snahy o novou evropskou zahraničně-bezpečnostní architekturu s nejistou tureckou účastí, jež vedly k vyšší asertivitě a nacionalizaci turecké zahraniční politiky.⁴⁶

Členství v EU bylo v Turecku prezentováno jako vrchol modernizačního procesu a představovalo užitečný politický kapitál po dobu odmítání tureckých přihlášek. Na summitu Evropské rady v Helsinkách v r. 1999 se však Turecko stalo kandidátskou zemí pro vstup do EU, se kterou byly v r.2005 zahájeny přístupové rozhovory. Tyto události zastihly kemalistické elity psychologicky nepřipravené. Z jejich nacionalistického pohledu a zkušenosti intervencí z dob Osmanské říše členství v organizaci, jež se vyvíjí k supranacionalitě, a jež vyžaduje od nových členů část jejich suverenity představuje hrozbu národní bezpečnosti a integrity. Liberální elity také aplikují tzv. „*security-speak*“, avšak v členství v EU vidí dodatečnou ochranu státních hranic a lidských práv. Pojetí národní bezpečnosti Kemalistů podle nich ve skutečnosti znamená etatismus. Nejvýznamnější zahraničně-politická otázka v Turecku posledních let je tak střetem sekuritizačního a politizujícího pojetí zahraniční politiky (viz dále).⁴⁷

2.3 Ekonomický rozměr turecké zahraniční politiky

Zkušenost posledních let Osmanské říše, která ztratila svojí suverenitu také díky zahraniční finanční kontrole a privilegiím uděleným cizincům vedla kemalistické vlády

⁴⁴ Makovsky, A., The New Activism in Turkish Foreign Policy, in: SAIS Review, Vol. 19, No. 1, Winter-Spring 1999, s. 95-100

⁴⁵ Gözen, R., Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP, SAM Papers, 1/2003, s. 31-33

⁴⁶ Aydın, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 323

⁴⁷ Kösebalaban, H., Turkey's EU Membership: A Clash of Security Cultures, Middle East Policy, Vol. IX, No. 2, June 2002, s. 131

Turecké republiky k nedůvěře vůči mechanismům mezinárodní ekonomiky. Zahraniční firmy byly vystaveny těsné kontrole ze strany státu, jehož hospodářská politika byla zaměřena na dosažení soběstačnosti.⁴⁸ Orientace na primární průmysl byla pod vlivem politiky zaměstnanosti, jež vedla k umisťování průmyslu v rozporu s logikou lokace zdrojů, dopravy a spotřebitelských trhů. Neefektivnost hospodářství s vysokým podílem zaměstnanců v zemědělství (35%, 2004) i nadále zatěžuje veřejné finance. Idea státní odpovědnosti za obecné blaho je stále zakořeněna jak v administrativě, tak ve veřejném mínění, což stěžuje účinnou racionalizaci a privatizaci ekonomiky.⁴⁹

Posledních 40 let vývoje turecké ekonomiky je vnímáno spíše jako zklamání. Navzdory vysokému růstu (9%, 2004) nebyl snížen rozdíl v příjmech oproti průměru EU a země čelí střídavým obdobím prosperity a hluboké recese. Turecko také nedokáže dlouhodobě kontrolovat inflaci, třebaže nedávné ukazatele jsou vesměs pozitivní (7,7%, 2005).⁵⁰ Země zažila několik pokusů o zlepšení ekonomického výkonu. Bývalý premiér T.Özal se např. snažil uvolnit etatistický model snížením vlivu vládnoucích elit, včetně armády, ve strategických podnicích. Zavedení celní unie s EU v r.1996 a liberalizace toku kapitálu však byly také úspěšné pouze částečně. Rostoucí zahraniční dluh (161 mld. \$, 2005) a deficit veřejných financí (67.5% HDP, 2005) dohromady přesahují HDP země, což v kombinaci s nízkými přímými zahraničními investicemi (1 mld. \$, 2005) vede k nutnosti zahraničních půjček a finanční pomoci.⁵¹

Od počátku roku 2001 zažívalo Turecko hlubokou ekonomickou recesi. Za účelem jejího zvládnutí obdrželo z fondů IMF půjčku přesahující 30 mld. \$. Podpora USA byla pro její poskytnutí zásadní: „*Ekonomický kolaps Turecka by byl katastrofou pro Ameriku... Amerika musí zacházet s tureckou ekonomikou, jako by to byla ekonomika New Jersey...*“.⁵² Ačkoli některá oficiální místa tvrdí, že půjčky IMF jsou politicky nepodmíněné, tehdejší turecký premiér B. Ecevit záměrně naznačil jasnou spojitost mezi tureckou podporou v boji proti terorismu a ekonomickou pomocí. Jeho snahou bylo

⁴⁸ Aydin, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003, s. 313

⁴⁹ Hale, W., The political and economic development of modern Turkey, Croom Helm, London 1981, s. 55-59

⁵⁰ OECD, Economic Surveys: Turkey, Supplement No.1, OECD, Paris, 2002

⁵¹ Wood, S. and Quassier, W., Turkey's Road to the EU: Political Dynamics, Strategic Context and Implications for Europe, in: European Foreign Affairs Review, No.10, 2005, s. 161

⁵² „Congressman Wexler: US Must Throw all Support behind Turkey“, Turkish Daily News, 21.2.2002

ukázat, že mezinárodní společenství musí Turecku hospodářsky pomáhat, vzhledem ke strategické úloze, jež hraje v mezinárodní politice. Velkým problémem však je rovněž odliv kapitálu. Odhad 70 mld. \$ tureckých zahraničních investic ukazuje, že země, se snaží profitovat ze svého geopolitické pozice, jejíž rizika vzbuzují nedůvěru domácích investorů ve stabilitu země.⁵³

Ekonomické obtíže Turecka výrazně ovlivňují nezávislost zahraniční politiky země. V předvečer 2.irácké války se poradce bývalého amerického prezidenta B. Clintona D. Morris vyjádřil takto: „*Turecko nás musí podpořit, protože vlastníkem Turecka je IMF, a IMF si už za tuto službu zaplatil.*“⁵⁴ Navzdory tomu 1.3. 2003 turecký parlament neschválil vládní povolení pro umístění 62,000 amerických vojáků v Turecku za účelem otevření severní fronty proti Iráku. Příмым důsledkem bylo ochlazení vztahů s USA a ztráta přislíbené válečné kompenzace (6 mld. \$) a levného dlouhodobého úvěru (24 mld. \$).⁵⁵ Za těchto okolností byla vláda nucena oznámit zvýšení daní a zrušení některých sociálních programů. Jak napsal ruský deník *Commersant*, turecký parlament zvolil ekonomickou krizi. USA se nakonec rozhodly poskytnout Turecku grant (1 mld. \$) výměnou za možnost využívat turecký vzdušný prostor.⁵⁶

Je jasné, že geostrategická důležitost Turecka a koncept „nového aktivismu“ jdou proti jeho ekonomickým potřebám a možnostem. Po rozpadu SSSR se Turecku otevřela možnost aktivně se podílet na rozvoji turkických republik ve Střední Asii a na Kavkaze. Nadšená turecká snaha o export modelu sekularismu, tržní ekonomiky, stranického systému a západní orientace měla poprvé otevřeně pan-turkický ideový základ. Turecké ambice na rozšíření sféry vlivu a zvýšení vlastní geostrategické hodnoty však zůstaly nenaplněny a turecký státní model nerealizován – nedostatek hospodářských a finančních zdrojů k uspokojení očekávání nových států dal průchod citlivosti vlád cílových zemí vůči sebemenším náznakům turecké hegemonie.⁵⁷

⁵³ Aliriza, B., Turkey and the Global Storm, in: Insight Turkey, Vol. 3, No.4, Oct-Dec 2001, s. 33

⁵⁴ Bagci, H. and Kardas, S., Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 45

⁵⁵ Tocci, N., Anchoring Turkey to Europe: The Foreign Policy Challenges Ahead, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 6

⁵⁶ Oultchenko, N., Turkey's Strategic Future, A Russian View, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 14-15

⁵⁷ Fuller, E. G. and Lesser, I. O., Turkey's New Eastern Orientation, in: Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China, Boulder, Colorado: Westview/RAND, 1993, s. 37-97

Rovněž boj proti terorismu je nákladný a vyžaduje pevnou ekonomickou základnu. Turecko se dychtivě chopilo příležitosti vést operace ISAF v Afghánistánu v roce 2002, aby rychle zjistilo, že nemá dost prostředků na její vykonávání. Teprve hrozba tureckého stažení z operací přinutila USA dofinancovat turecký kontingent.⁵⁸

Turecko klade přílišný důraz na vlastní geostrategickou pozici a její hodnotu pro západní společenství a nutno říci, že v časech krize se mu skutečně daří získávat dodatečnou finanční pomoc. Dlouhodobě je však tato strategie nejistá: geostrategické hodnoty se mohou přizpůsobit změněné situaci a Turecko tak také mj. oddaluje vlastní strukturální reformy. Tato strategie utilitární výměny vojensko-politické podpory Západu za jeho ekonomickou pomoc může rovněž zasít nedůvěru mezi Tureckem a jeho partnery v regionu.⁵⁹

Jak chci ukázat ve třetí kapitole, efektivní implementace reforem požadovaných EU a zahájených vládou R. T. Erdogana v r.2002 může pomoci Turecku vytvořit příznivé prostředí pro zahraniční investory, nastartovat restrukturalizaci ekonomiky, uvolnit státní dirigismus a snížit závislost země na podmíněné ekonomické pomoci USA a IMF. Turecko pak bude působit atraktivněji pro sousední země a bude spolupracovat s nimi spolupracovat na rozvíjení obchodních i kulturních vazeb, což vyvolá potřebu jejich ochrany v rámci konceptu „*soft security*“ (Balkán). Intenzivní spolupráce s EU pak zvýší důvěryhodnost Turecka i EU v regionu,

2.4 Aktéři v procesu tvorby turecké zahraniční politiky

Od počátků existence Turecké republiky byla určujícím aktérem tvorby zahraniční politiky exekutiva, převážně skrze ministerstvo zahraničí. Země však pamatuje i vůdcovství silných prezidentů (Atatürk, İnönü, Özal).⁶⁰ Vstup do NATO a zřízení Národní bezpečnostní rady (MGK) v r. 1961 však zvýšily vliv tureckých ozbrojených sil. Jejich postavení v MGK bylo ještě zesíleno ústavními změnami z roku 1982 (Rada ministrů musí respektovat doporučení MGK ohledně bezpečnosti země –

⁵⁸ „Turkey Wants Assurances Before Taking ISAF Command, in: Turkish Daily News,27.2.2002

⁵⁹ Bağcı, H. and Kardas, S., Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 45-46

⁶⁰ Efeğil, E., Foreign Policy-making in Turkey: A Legal Perspective, in: Turkish Studies, Vol. 2, No.1, Spring 2001, s. 153-157

čl.118), avšak reformy z l. 2003 a 2004, požadované EU, zvrátily tento trend (MGK opět pouze poradní těleso, poprvé s většinou civilních členů, odstranění zástupci MGK v různých radách pro záležitosti občanské společnosti – kulturní, vzdělávací).⁶¹

Armáda odvozuje svojí pozici v turecké společnosti od role, kterou hrála v ustavení Turecké republiky v r.1924. Formování národa ze zbytků Osmanské říše bylo v rukou jejího důstojníka Mustafy Kemala. Ten prohlásil armádu, nejoblíbenější instituci v zemi, strážcem revolučních principů, především sekularismu, nacionalismu a státní jednoty (čl.2 turecké ústavy). Zároveň ústava z r. 1924 uvedla neslučitelnost vojenské hodnosti a vládního postu. Armáda celkem čtyřikrát sesadila civilní vládu, když došla k názoru, že tato ohrožuje bezpečnost a prosperitu země. Pokaždé ji však opět vrátila do rukou civilistů.⁶²

Od roku 1984 byla strážní úloha armády cílena na kurdský separatismus a externí hrozbu války se sousedními státy. Koncept národní bezpečnostní strategie z r. 1997 vidí největší hrozbu bezpečnosti země v růstu domácího politického islámu (podpora ze Sýrie a Iránu). Mezi islamistickými vládami a armádou vládne vztah napětí. Poté co se v l. 1996 orientovala vláda N. Erbakana na Libyi a Irán, odpověděla armáda uzavřením dohody o vojenské spolupráci s Izraelem a o rok později ji přinutila rezignovat jako hrozbu sekulárnímu režimu země. Narušování řeckého vzdušného prostoru tureckými vojenskými letouny v l. 1999-2001 je rovněž nutno chápat jako snahu armády znemožnit, mezinárodně i v Turecku, pro-islámsky orientovanou vládu B. Ecevita.⁶³ Až teprve současná, rovněž pro-islámská vláda R. T. Erdogana dokázala najít *modus vivendi* s ozbrojenými silami. Dosáhla otevření přístupových rozhovorů s EU, relativně úspěšně zavádí politické reformy a ozdravné ekonomické programy a především dokázala působit na armádu a severokyperské Turky v otázce přijetí plánu K. Annana na uspořádání Kypru. To vše zvýšilo její „*output legitimacy*“ vis-a-vis armádě.⁶⁴

⁶¹ Mírahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 25

⁶² Tank, P., Turkey as a „Special Case“ for the EU, Will the Generals Retreat from Politics?, in: Security Dialogue, Vol.32, No.2, SAGE 2001, s. 219-220

⁶³ Tank, P., Turkey as a „Special Case“ for the EU, Will the Generals Retreat from Politics?, in: Security Dialogue, Vol.32, No.2, SAGE 2001, s. 221

⁶⁴ Mírahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 24

80.léta 20.stol. zaznamenala vstup nových aktérů na pole zahraniční politiky. V rámci své ekonomické diplomacie tehdejší premiér T. Özala připojil přední turecké podnikatele ke státním delegacím v zahraničí. Hospodářská agenda se stala předmětem oficiálních jednání paralelních se setkáními státních delegací. Zejména zájmy tureckého stavebnického odvětví a vývozců textilu představovaly důležité faktory formující bilaterální vztahy. Ve druhé pol. 80.let 20.stol. začaly další hospodářské asociace, jako je TÜSIAD, TOBB nebo IKV projevovat zájem na vývoji mezinárodních vztazích. V roce 1986 byla předními hospodářskými asociacemi založena Rada pro ekonomické vztahy se zahraničím (DEIK).⁶⁵ TÜSIAD vystupuje výrazně na podporu splnění všech reforem požadovaných EU, spolupracuje s vládou v rámci platformy na podporu vstupu do EU (ABIG) a rovněž pléduje pro odstranění překážek v obchodu se sousedními zeměmi (Arménie, Sýrie).⁶⁶

Revoluce v informačních technologiích a rostoucí vliv médií v globalizujícím se prostředí umožnila novým nestátním aktérům spolupracovat se svými protějšky v zahraničí bez kontroly státem. Během 90.let 20. stol. zažilo Turecko rychlý nárůst počtu soukromých televizních kanálů, které nabízely alternativní pohledy na zahraniční politiku země. Do té doby pouze autonomní, avšak státem vlastněná TRT přinášela bez přílišného hodnocení či kritiky oficiální zprávy o rozhodnutích ve vztazích se zahraničím. Cirkulace novin na osobu je v Turecku stále velmi nízká v porovnání se západním světem (6/100 osob). Televizní vysílání je tak hlavní možností jak přitáhnout pozornost široké veřejnosti k zahraničně-politickým tématům. Diskusní pořady v této oblasti získávaly postupně pozornost a v době druhé irácké války už hostily bývalé diplomaty, odborníky i politické představitele země.⁶⁷

Až do 90.let nebyly v Turecku, s výjimkou Institutu pro zahraniční politiku v Ankaře (zal. 1974), přítomny žádné „think-tanky“ či NGO zabývající se zahraniční politikou. V současnosti v Turecku pracuje mnoho takových jako je např. TESEV, ASAM, hnutí ARI a mnoho institutů pro mezinárodní vztahy při tureckých univerzitách.

⁶⁵ DEIK, http://www.deik.org/deikInfo_eng.asp, 21.2.2006

⁶⁶ ABIG, <http://www.abig.org.tr/en/abig.asp>, 21.2.2006

⁶⁷ BBC News, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1022222.stm, 22.2.2006

Výzkum a jiné aktivity těchto organizací rovněž nabízejí alternativy k oficiálnímu pojetí zahraniční politiky.⁶⁸

Stranický projev vicepremiéra M. Yilmaze v srpnu 2001 kritizoval příliš širokou koncepci národní bezpečnosti ve srovnání se zeměmi EU a hlavně její tvorbu „za zavřenými dveřmi“. Jeho snaze otevřít zahraničně-politické otázky veřejné debatě však oponují nejen představitelé tradičních kemalistických elit (státní správa, armáda), ale i někteří nestátní aktéři jako je Ankarská obchodní komora či Ředitelství turecké odborové federace.⁶⁹

Výše uvedený vývoj však zvýšil povědomost turecké veřejnosti o provázanosti dopadů rozhodování v zahraniční politice na hospodářskou výkonnost i stabilitu a bezpečnost země. Turecká oficiální místa tak musí nyní daleko více brát do úvahy názory mnoha aktérů občanské společnosti za účelem vytvoření širokého konsenzu. Narůst nacionalistických požadavků na zahraniční politiku mezi veřejností na poč. 90. let 20.stol. se odehrával tváří v tvář strádání etnicky a kulturně spřízněných muslimských menšin v Bulharsku, na Balkáně a Kavkazu a vymezoval se také vůči kurdskému nacionalismu a násilné kampani PKK (turecká veřejnost převážně podporuje represivní přístup ke kurdské menšině). Neochota Západu zasahovat na ochranu zmíněných menšin a uznat PKK jako teroristickou organizaci vyvolala proti-západní nálady a volání veřejnosti po aktivní turecké angažovanosti.⁷⁰ Oficiální místa odpovíděly účastí země v misích UNPROFOR, IFOR, SFOR, KFOR na Balkáně, *U.N. Observer Mission* v Gruzii či *Temporary International Presence in Hebron*, avšak se zřetelem ke snahám vlastní kurdské minority oficiálně nikdy nepodpořily žádné separatistické hnutí.⁷¹ Nejilustrativnějšími příklady jsou požadavek veřejnosti na tvrdý kurs vůči Sýrii v kauze jejího poskytování útočiště vůdci PKK A. Öcalanovi v r. 1998 a rozhodnutí tureckého parlamentu nepovolit americkým jednotkám rozmístění na turecké půdě v r.2003. Byl to

⁶⁸ Önis, Z., Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era, in: Turkish Studies, Spring 2003 (Vol.4, No.1), s. 19-21

⁶⁹ Bilgin, P., Turkey's changing security discourses: The challenge of globalisation, in: European Journal of Political Research, Vol. 44, 2005, s. 192

⁷⁰ Sayari, S., Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism, in: Journal of International Affairs, Vol.54, No.1, Fall 2000, s. 180-181

⁷¹ Turkish General Staff, Pfp Training Centre Course Guide, Ankara 2001, kap. 1

tlak veřejného mínění a volná volba, jež svým poslancům umožnily vládní strany, jež vedly k tomuto parlamentnímu rozhodnutí.⁷²

Zajímavými aktéry s vlivem na výstupy turecké zahraniční politiky jsou mocná řecká a arménská lobby, jež působí v Kongresu USA proti schvalování americké vojenské a finanční pomoci Turecku na základě jeho „sekuritizačního“ přístupu k řešení problémů s těmito zeměmi.⁷³ Jedním z motivů turecko-izraelského sblížení v r. 1996 byl i zisk vlivu pro-izraelské lobby v Kongresu USA jako protiváhy výše zmíněným.⁷⁴

Globalizační trendy umožňují transnacionální aktivity nových aktérů, jež je velmi obtížné kontrolovat státem. Zajištění bezpečnosti v takovémto prostředí se dá zajistit pouze pluralitním socio-politickým systémem a liberálním hospodářským prostředím s prvky ochrany postavenými na respektu k lidským, politickým a kulturním právům. To umožní zvýšení soukromých transnacionálních obchodních i kulturních vazeb, jejichž zvyšující se hustota bude zvyšovat vzájemnou důvěru. Tak lze v posledních letech pozorovat zvýšenou aktivitu nestátních ekonomických aktérů a jejich angažovanost v transnacionální transakcích, jež se vymykají sekuritizačnímu konceptu tradičních elit. K ochraně těchto transakcí pak bude Turecko spolupracovat se svými sousedy na boji s organizovaným zločinem, korupcí apod., což se stane hlavním úkolem jeho bezpečnostních politik.

2.5 EU jako faktor v procesu tvorby zahraničně-bezpečnostní politiky

Evropský faktor je v turecké politice symbolem provázanosti zahraničně-politické a domácí agendy. Realizace zahraničně-politického cíle stále těsnější spolupráce s ES, resp. EU je totiž vázaná na zvyšování kompatibility obou politických systémů, jehož posuzování probíhá asymetricky, na základě pravidel Evropských společenství. Na získání členství v EU je v Turecku pohlíženo jako na završení Atatürkovy koncepce

⁷² Mango, A., Perplexed by Turkey, in: *Middle Eastern Studies*, Vol. 39, No.4, Oct 2003, s. 206-207

⁷³ Athanassopoulou, E., *American-Turkish Relations Since the End of The Cold War*, Middle East Policy, Vol. VIII, No. 3, Sept 2001, s. 150

⁷⁴ Jung, D. and Piccoli, W., *The Turkish-Israeli Alignment*, in: *Security Dialogue*, SAGE, Vol.31, No.1, 2000, s. 99

modernizace.⁷⁵ Během Studené války byl vztah s ES založen na relativně nekomplikované ekonomické bázi a jasně definovaném bezpečnostním partnerství. Nová geopolitická situace po rozpadu SSSR však odstranila důvody pro nekritičnost z důvodu blokové solidarity a globalizace přístupu k bezpečnosti vyzdvihla nové otázky identity, lidských práv a demokratizace.⁷⁶ Přístup tradičních kemalistických elit naznačuje projev generála N. Şenoğlu na Vojenské akademii: „... Uvidíte, že Turecko má nejvíce vnitřních i vnějších nepřátel na světě. Budete se učit o špinavých aspiracích těch, jež se skrývají za hodnoty jako jsou demokracie a lidská práva, a kteří se chtějí pomstít Atatürkova republika...“⁷⁷, „...tak dláždíte cestu pro rozdělování tureckých území skrze úsilí na poli práv...“⁷⁸ Zde se jedná hlavně o turecký přístup ke kurdské etnicitě a snahám o separatismus. Svoji roli hraje také tradiční geografický determinismus. Tehdejší premiér B. Ecevit se v r. 2001 vyjádřil takto: „Turecké zvláštní geografické podmínky vyžadují zvláštní typ demokracie.“⁷⁹

Podle některých důstojníků: „...Turecko čelí takovým hrozbám, jako žádná jiná evropská země, a proto and by měla být Kodaňská kritéria implementována se zřetelem k realitám a zájmům země.“⁸⁰

Dvě hluboké hospodářské krize v listopadu 2000 a únoru 2001 však vyzdvihly ekonomické argumenty. Obrat obchodu s EU představuje pro Turecko přes 50% bilance v obou směrech a země si nemůže dovolit ochlazovat vztahy s EU. Léto 2002 tak zastihlo tradiční elity v defenzivě proti transnacionální proevropské koalici velkých korporací a NGO, jež se dožadovaly intenzivnější spolupráce s EU v implementaci reformních balíčků.⁸¹ Tak např. byl v listopadu 2002 zrušen výjimečný stav na jiho-východě země obývaném převážně Kurdy. Dále došlo k výše zmíněným ústavním reformám pozice

⁷⁵ Kösebalaban, H., Turkey's EU Membership: A Clash of Security Cultures, Middle East Policy, Vol. IX, No. 2, June 2002, s. 130

⁷⁶ Clark, I., Globalization and international relations theory, Oxford UP, 1999, s. 112

⁷⁷ Jenkins, G., Context and circumstance: The Turkish military and politics, in: Adelphi Paper 337, IISS London, 2001, s. 90

⁷⁸ İlhan, S., Why „No“ to the European Union: The geopolitical approach, Istanbul, Ötüken, 2000, s. 22

⁷⁹ Aydınli, E. and Axman, D., A Dream become nightmare? Turkey's entry into the European Union, in: Current History, 100 (649), 2001, s. 385

⁸⁰ Jenkins, G., Context and circumstance: The Turkish military and politics, in: Adelphi Paper 337, IISS London, 2001, s. 82

⁸¹ Önis, Z., Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era, in: Turkish Studies, Spring 2003 (Vol.4, No.1), s. 19-21

zástupců armády v různých státních institucích a zrušení její pravomoci nad zbrojním rozpočtem.

Důvěryhodnost EU v otázce zahájení přístupových rozhovorů s Tureckem po Kodaňském summitu Evropské rady v r.2002 ještě zesílila páku „*political conditionality*“ EU, jež tato v asymetrickém vztahu EU/kandidátská země má.⁸² Je však nutno rozlišovat. V otázce Kypru byla EU neoblomná, komisař G. Verheugen řekl: „*Chybějící dohoda může být vážnou překážkou tureckým ambicím v EU.*“⁸³ Armáda tak byla nucena ustoupit ve této pro ni tak citlivé otázce a přijmout plán K. Annana na zrušení rozdělení ostrova z r. 2004. Ve skutečnosti šlo o taktiku přehrání míče na řecko-kyperského hráče, jenž v referendu plán odmítl. Tato taktika se tedy vyplatila a otázka Kypru již nebránila otevření přístupových jednání.⁸⁴

V případě událostí kolem války v Iráku v r. 2003 však strach z ohrožení národní bezpečnosti převážil nad strachem o zahájení přístupových jednání. Přítomnost tureckých jednotek v severním Iráku před zahájením americké vojenské kampaně navzdory varováním klíčových členů EU je třeba rovněž chápat v kontextu absence přímé spojitosti s tureckými aspiracemi na vstup do EU ze strany EU.⁸⁵ Na druhé straně si EU uvědomuje, že ačkoli role armády v turecké společnosti musí být marginalizována za účelem demokratizace země, ozbrojené síly rovněž představují záruku politické stability země a přetrvání tzv. „Tureckého modelu“ – muslimské, avšak sekulární a demokratické země. Proto EU neučinila součástí „*political conditionality*“ management napětí mezi sekularizací a demokratickými principy (zákaz náboženských symbolů ve školách, zákaz islamistické vládní strany Refah v r. 1997).⁸⁶

Zatímco tradiční kemalistické elity (armáda a byrokracie) opakovaně zdůrazňují hrozby plynoucí z implementace EU požadovaných reforem pro tureckou národní bezpečnost, pro-EU aktéři zdůrazňují jednak nutnost redefinice bezpečnosti v globálním

⁸² Misrahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 35

⁸³ „Bulgaria, Romania and Turkey make significant progress towards accession criteria, European Commission, Press Release on 5 November, IP/03/1499, 2003

⁸⁴ Bulletin Europe, 14.5.2004,

⁸⁵ Misrahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 29

⁸⁶ Misrahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 33

prostředí („*udržení svobody a rozvoje v nemilosrdně kompetitivním prostředí a produkci vzdělané lidské síly a občanské infrastruktury*“⁸⁷), a jednak fakt, že i v tradičním pojetí „národní bezpečnosti“ je členství v EU přínosem. Transformovalo by totiž strategickou kulturu v zemi a napomohlo urovnání turecko-řecké animosity a kyperského problému, což by se pozitivně projevilo i na řešení teritoriálních problémů v Egejském a Středozezemním moři. Pomohlo by rovněž redukovat neudržitelně vysoký obranný rozpočet.⁸⁸ Převládající „sekuritizační“ přístup k zahraničně-bezpečnostní agendě je dán nejen centrální pozicí armády ve společnosti, ale i nezralou občanskou společností, jež stále nedokáže produkovat v sobě samé zakotvené alternativní přístupy.⁸⁹

Turecká zahraničně-bezpečnostní politika je pojetí tradičních elit určována potřebami domácí stability. Tyto elity implicitně uplatňovaly koncepci izolace nebo eliminace externích prvků, jež by ji mohli narušit oproti koncepci jejich transformace. Po vítězství ve volbách v r.2002 vytvořila vláda R. T. Erdogana atmosféru otevřenosti vůči reformním požadavkům EU. Jak ukáží ve 3. kapitole, působení EU na vnitřní demokratizaci země vede k pozvolnému uvolňování sekuritizačního přístupu k zahraniční politice Turecka a její demokratizaci, což se projevuje její zvýšenou konvergencí se SZBP. Jisté je, že tyto změny nebudou revoluční, avšak postoj k událostem v Iráku, postupující détenté s Řeckem a flexibilnější postoj k otázce Kypru naznačuje jistou modernizaci turecké zahraniční politiky.

Stabilní, prosperující a demokratické Turecko může být užitečným prodloužením *European Neighbourhood Policy*, geografickou centrálou pro regionální a energetickou kooperaci a také prostředníkem pro kontakty EU se Střední Asií a Blízkým východem.

Stabilní proces sblížování Turecka a EU by tureckou zahraniční politiku očistil od podezření z pan-turkických či hegemoniálních snah a SZBP by získala zvýšenou důvěryhodnost svých politik vůči Blízkému východu, jižnímu Kavkazu i Balkánu.

⁸⁷ Ergüvenc, S., New priorities for national security, in: *Ulusal Strateji*, 2 (9), 1999, s. 46

⁸⁸ Turkmen, I., Security, economy and foreign policy, in: *Foreign policy*, Istanbul, Mar-Apr, 2001, s. 61

⁸⁹ Bilgin, P., Turkey's changing security discourses: The challenge of globalisation, in: *European Journal of Political Research*, Vol. 44, 2005, s.196

3. Od vyhlášení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU k Evropské bezpečnostní strategii

3.1 Zahraničně-politický rozměr Evropy v období Studené války

Společná zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) je od svých počátků nejproblematičtější společnou evropskou politikou. Své má počátky v 50. letech 20. století v podobě adaptace na možnosti mezinárodní struktury období Studené války. Pokus o vytvoření EOS na základě profederálně koncipovaného Plevelova plánu v letech 1950-54 neuspěl díky špatnému načasování a vedl spíše k rozvoji a posílení spolupráce v rámci NATO. Založení této organizace upozadilo i ZEU, postavenou v r. 1954 na základech Bruselské smlouvy z r. 1948. NATO se stalo základem zahraničně-bezpečnostní spolupráce zemí EHS, a to i tam, kde bylo vystaveno podezření a nedůvěře, jak tomu bylo v případě gaullistické Francie během 50. a 60. let 20. stol.⁹⁰ Tak byla otázka vztahů Východ-Západ i širší globální rovnováha předmětem vztahů mezi členy EHS a USA. To však neznamená, že si EHS nevybudovala nějaké základy externě orientovaných politik: vývoj společné obchodní politiky a rostoucí pozornost věnovaná vztahům mezi členy EHS a rozvojovými zeměmi vedly k rozpracování vzorce smluv a „zvláštních vztahů“. Ale klíčovým motivem a centrálním bodem v rámci zahraniční politiky na evropské úrovni byl koncept „civilní síla“, tj. diplomacie prováděné převážně pomocí ekonomických nástrojů, s pokud možno žádnými důsledky v oblasti vojenského zajišťování bezpečnosti.⁹¹

Během 60. let byla tato koncepce spíše posílena a konsolidována. Selhání francouzského Fouchetova plánu na poč. 60. let 20. stol., přesun ohniska světové politiky na konfrontaci dvou supervelmocí a role Evropy jako jejího předmětu se zdály být ideovou oporou potlačování jakýchkoli posunů k větší zahraničně-politické spolupráci v rámci EHS.⁹² Nicméně to bylo právě toto období, které dalo skrze Lucemburskou

⁹⁰ Bailes, A., NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity, in: Defense Analysis, 15 (3), 1999, s. 305-310

⁹¹ Whitman, R.G., Creating a Foreign Policy for Europe? Implementing the Common Foreign and Security Policy from Maastricht to Amsterdam, in: Australian Journal of International Affairs, Vol. 52, No. 2, 1998, s. 166

⁹² Fiala, P. a Pitrová, M., Evropská unie, CDK, Brno 2003, s. 539

zprávu a Davignonův plán z r. 1970 zakládající EPS vzniknout prvním společným zahraničně-politickým iniciativám nad rámec čistě ekonomické sféry. Striktně mezivládní EPS se vyvíjela mimo strukturu evropských smluv. Tento vývoj sice opět reflektoval evoluci „soft law“ a „soft institutions“ v dalších oblastech společných politik ES, ale s tím rozdílem, že tyto iniciativy již zohledňovaly požadavky změn exogenního prostředí.⁹³ Poč. 70.let 20.stol. se nesl ve znamení zvýšené aktivity ES v zahraničně-politických otázkách zejména díky třem faktorům: rozšíření ES o Velkou Británii, zvýšené sensitivitě vůči rizikům spojeným se zahraniční politikou USA a politizaci jasně ekonomických otázek, jako je obchod s ropou a moderními technologiemi.⁹⁴ Výsledkem pak bylo sblížení EPS s ES a užší diplomatická koordinace mezi členy ES, která se stala novým prvkem globálního diplomatického prostředí, jak se ukázalo například v otázce arabsko-izraelských konfrontací, ropných krizí či příprav členských zemí ES na zasedání úvodní konference helsinského procesu. Evropská rada založená v r. 1974 pak zastřešila EPS a spojila ji na mezivládní úrovni s agendou Společenství.⁹⁵

Nicméně nárůst napětí mezi USA a SSSR ke konci 70.let 20.stol. a deklaraci „druhé studené války“ Reaganovou administrativou vedlo ES k návratu ke konceptu „civilní síly“, jež se zdál být rovněž bezpečnou pozicí pro její zahraničně-politické iniciativy, reflektující opět interakci jejích vnějších a vnitřních limitů. 70. a 80. léta 20.stol. se tak ukázaly nevhodnými pro konsolidaci zahraniční politiky ES. Nicméně paralelně se sovětskou invazí do Afghánistánu či vyhlášením stanného práva v Polsku, s rozmisťováním nových generací jaderných zbraní a hrozbě globálních, ES vytvářela nové vzorce spolupráce modifikováním institucionálního modelu ES.⁹⁶ EPS bylo poprvé změněno Londýnskou zprávou z r. 1981, Slavnostní deklarací Evropské unie, a poté v prosinci v rámci Sjednoceného evropského aktu, který deklaroval jako obecný cíl dosažení společné evropské zahraniční politiky, avšak omezené na ekonomické a politické aspekty bezpečnosti.⁹⁷

⁹³ Nutall, S. J., Two Decades of EPC Performance, in: Foreign Policy of the European Union: From EPC to SZBP and Beyond, ed. by Wessels, W., Lynne Rienner, 1997, s. 19-26

⁹⁴ Smith, M., The Framing of European foreign and security policy, in: Journal of European Public Policy, 10:4, 2003, s. 559

⁹⁵ Fiala, P. a Pitrová, M., Evropská unie, CDK, Brno 2003, s. 542

⁹⁶ Hampson, F. O., Is There an Alternative to NATO?, in: Hampson, F. O. (ed), Securing Europe's Future: Changing Elements of European Security, Croom Helm, London 1986, s. 191-19

⁹⁷ Nutall, S. J., European Political Cooperation, Clarendon Press, Oxford 1992, s. 181-191

Diplomatická koordinace byla, navzdory mnoha překážkám, efektivně rozvíjena např. v oblasti tzv. „Helsinského procesu“ ohledně bezpečnosti a spolupráce v Evropě či vůči válce o Falklandy v r.1982. Neúspěchem je naopak možno nazvat nepřipravenost států ES reagovat na situaci v Jižní Africe v r.1977.⁹⁸ EPS zůstala platformou pro převážně diplomatickou koordinaci, z níž byly vyloučeny všechny kontroverzní otázky jako např. diskuze o obranných aspektech a vojenských akcích, a explicitně mezivládní spoluprací s důrazem na slova spíše než na aplikaci i těch „softest“ společných nástrojů. Důvodem relativně nekontroverzního charakteru EPS bylo, že tato fungovala na principu konsensu bez povinnosti jej dosáhnout.⁹⁹ A tam, kde bylo možno přidat nějakou substanci skrze nástroje ES jako je obchod, pomoc a sankce docházelo k narušení konsistence jednotlivých aktivit ES.¹⁰⁰

3.2 SZBP a EBOP

Se založením SZBP Maastrichtskou smlouvou (TEU) byla vzbuzena velká očekávání ohledně budoucích aktivit EU jako aktéra mezinárodní diplomacie. Mezinárodní události jako byla válka v Perském zálivu, či erupce etnických konfliktů v býv. Jugoslávii odhalily limity společné diplomacie ES a její neschopnost jednat nezávisle na USA (Daytonská dohoda).¹⁰¹ Již samo jméno naznačovalo, že se má jednat o opravdovou společnou politiku, na rozdíl od kooperativního charakteru EPS. Bližší pohled na motivaci jednotlivých členských států v l. 1990-91 však odhaluje něco jiného. Uzavření TEU byla zásadním nástrojem národních zahraničních politik ke zmírnění rizik vyplývajících z procesu sjednocení Německa a revolucí ve střední a východní Evropě – přirozené sféře vlivu Německa.¹⁰² Kodifikace jednohlasného hlasování ukazuje, že ačkoli státy EU plédovaly pro silnou SZBP, prakticky si nad ní chtěly uchovat kontrolu. Rovněž z politického hlediska je jasné, že závaznost rozhodnutí v rámci SZBP byla velmi omezená a nebránila v praxi členům EU sledovat vlastní zahraničně-politické cíle.

⁹⁸ Fiala, P. a Pitrová, M., *Evropská unie*, CDK, Brno 2003, s. 548

⁹⁹ Fiala, P. a Pitrová, M., *Evropská unie*, CDK, Brno 2003, s. 547-8

¹⁰⁰ Smith, M., *The Framing of European foreign and security policy*, in: *Journal of European Public Policy*, 10:4, 2003, s. 560-1

¹⁰¹ Buchan, D., *Europe: The Strange Superpower*, Aldershot, Dartmouth, 1993, s. 34-37, 67-81

¹⁰² Pijpers, A., *The European Community at the Crossroads*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1992, s. 287-9

3.2.1 Cíle SZBP

Hlava V TEU se pokusila postavit SZBP na zkušenosti spolupráce členských zemí skrze EPS a překročit její charakter „systematické spolupráce“. Tak obsahuje Hlava V TEU široké spektrum cílů pro SZBP: obranu společných hodnot a nezávislosti Unie, posílení bezpečnosti jejích členů, ochranu míru a mezinárodní bezpečnosti v souladu s Chartou OSN, Helsinským Závěrečným aktem a Pařížskou chartou, posilování mezinárodní spolupráce a rozvoj a konsolidaci demokracie, vlády práva a respektu k lidským právům.¹⁰³

3.2.2 Instituce SZBP

Evropská rada byla pověřena koordinací SZBP a určováním jejích zásad a obecné orientace, nicméně hlavním aktérem v rámci SZBP je Rada EU, která má za úkol provádět SZBP a zajišťovat její soudržnost a účinnost.¹⁰⁴

Přestože EU má externí politický vliv na celou řadu zahraničně-politických otázek, diplomacie v rámci SZBP selhala v řešení mnoha klíčových mezinárodních otázek (Bosna, Kosovo, Rwanda, DRC, Irák apod.). SZBP jako taková disponuje celou řadou běžných diplomatických nástrojů: deklarace, demarše, participace na mezinárodních konferencích, vysílání pozorovatelů, apod. Nicméně většina z nich není v pravdě „společných“, jsou spíše národními instrumenty danými k dispozici pro SZBP (jedná se hlavně o nástroje země, jež předsedá Radě EU). Navíc v rámci SZBP neexistuje mechanismus k zjištění jejich koherence. Příkladem může být neexistence společné diplomatické služby EU či SZBP jako takové, což vede ve třetích zemích k nejasnostem ohledně povahy EU jako mezinárodního aktéra.¹⁰⁵

TEU znamenala významnou změnu nejen založením SZBP, ale i zmíněním možnosti konvergence WU a EU. TEU ukotvila výsledky EPS ve formě zvykové spolupráce, informačních a komunikačních sítí a formování národních preferencí.

¹⁰³ Čl. J.1.2. TEU

¹⁰⁴ Čl. J.8 TEU

¹⁰⁵ Duke, S., *Preparing for European Diplomacy*, in: *Journal of Common Market Studies*, 40/5, 2002, s. 849-70

Zavedením nových procedur jako jsou „společné akce“ s možností většinového hlasování TEU překročila meze čistě mezivládního pojetí zahraniční politiky.¹⁰⁶ Avšak SZBP zůstalo navzdory formálnímu „plného zapojení“ Komise (oprávněna dávat Radě EU doporučení, otázky nebo podnět k jejímu mimořádnému svolání)¹⁰⁷ převážně mezivládním procesem, závislým na shodě zájmů členských zemí a dopadech exogenních změn. Tomu odpovídá i postavení Evropského parlamentu v procesu tvorby SZBP – ten má právo být konzultován či dávat Radě EU doporučení a jeho názory náležitě brány do úvahy.¹⁰⁸

Po vstupu TEU v platnost bylo jasné, že SZBP není ani čistě mezivládní politikou (nejasné vymezení financování na operativní výdaje a administrativní, hrazené z rozpočtu Společenství) ani politikou spadající výhradně pod EU (SZBP nezrušila národní zahraniční politiky, ale snažila se o jejich koordinaci). TEU také zachovala vedení dvojí diplomacie: paralelní vedení komunitárních ekonomických vnějších vztahů a SZBP.¹⁰⁹

Jak ukázaly post-studenoválečné krize v Evropě 90.let 20.století, akceschopnost EU byla ochromena mezivládním principem SZBP a spoléháním na vojenskou pomoc USA a NATO v otázkách opatření a donucování nad rámec ekonomických sankcí.¹¹⁰

3.2.3 Reforma a rozvoj SZBP

Amsterodamská smlouva z r.1997 zavádí nový nástroj SZBP, tzv. společné strategie přijímané Evropskou radu na doporučení Rady EU, jež mají definovat činnost Unie ve sférách, kde mají členské státy důležité společné zájmy a určovat cíle dobu trvání a prostředky, které Unie a členské státy dají k dispozici.¹¹¹

Změnou v rozhodovacím mechanismu je zavedení tzv. konstruktivní abstinence – členský stát se zdrží hlasování, avšak musí respektovat, že výsledek hlasování zavazuje

¹⁰⁶ Čl. J.3 a J.8 TEU

¹⁰⁷ Čl. J.5 TEU

¹⁰⁸ Čl. J.7 TEU

¹⁰⁹ Fiaa, P. a Pitrová, M., Evropská unie, CDK, Brno 2003, s. 554-55

¹¹⁰ Smith, M., The Framing of European foreign and security policy, in: Journal of European Public Policy, 10:4, 2003, s. 561

¹¹¹ Čl. 13 TEU revidované Amsterodamskou smlouvou, ke stažení na:
<http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>

EU jako celek.¹¹² Tak je možno vyjádřit nesouhlas s danou aktivitou a zároveň nezablokovat SZBP v oné otázce.

K významným institucionálním změnám patří vytvoření funkce Vysokého představitele pro SZBP (sloučena s postem generálního tajemníka Rady EU), jenž má být spolupracovníkem předsedy Unie a přispívat k formulování a přípravě a provádění rozhodnutí a po zmocnění předsednickým státem vést dialog se třetími stranami.¹¹³

Postavení Vysokého představitele (v současnosti J. Solana) je však nejasné. Jeho funkce není ve smlouvě jasně vymezena, což může přinášet kompetenční spory s komisařem pro vnější vztahy. Jeho post rovněž vyvolává otázku demokratické kontroly, Vysoký představitel je odpovědný pouze předsedající zemi a Evropský parlament tu nemá žádnou roli. Pozitivní změnou je alespoň zvýšení koordinace mezi Radou EU a Evropskou radou.¹¹⁴

Jak ukázala praxe, vliv J. Solany byl expandován postupně a spíš navzdory než ve spolupráci s Bruslem. Jeho role v mírovém procesu na Blízkém východě byla zvýrazněna nikoli pověřením Předsednictví či členských států, ale osobním pozváním od egyptského prezidenta k účasti na summitu v Šarm el-Šajchu v r. 1999 (podobně pozvání K. Annanem k zastupování EU v rámci tzv. Kvartetu v otázce Blízkého východu v r. 2002). Solanovo úspěšné působení (viz dále) je potřeba institucionálně podepřít a legitimovat tak v očích členských zemí, tak aby se politika Bruselu přiblížila efektivnímu zvládnání reality.¹¹⁵

3.2.4 Obranný aspekt SZBP

Zásadní změnou je důraz kladený na vojenský rozměr: „...*společná zahraniční a bezpečnostní politika zahrnující progresivní rámeček pro společnou obrannou politiku,*

¹¹² Čl. 23 TEU revidované Amsterodamskou smlouvou, ke stažení na: <http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>

¹¹³ Čl. 26 TEU revidované Amsterodamskou smlouvou, ke stažení na: <http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>

¹¹⁴ Fiala, P. a Pitrová, M., Evropská unie, CDK, Brno 2003, s. 568-9

¹¹⁵ Crowe, B., A common European foreign policy after Iraq?, in: International Affairs, Vol. 79 (3), 2003, s. 542

...*kteřá by mohla vést k ustavení společné obrany...*¹¹⁶ Čl. J.1 TEU je zvláště důležitý, protože ustavuje právo členských zemí na legitimní obrany podle čl. 51 Charty OSN a také princip neporušitelnosti hranic.¹¹⁷ Smlouva ustavuje užší vazby mezi EU a ZEU a umožňuje EU omezený přístup k operačním kapacitám ZEU pro tzv. Petersberské operace z r.1992 (humanitární intervence, peacekeeping, peace enforcement).¹¹⁸

Společná deklarace z anglo-francouzského summitu v Saint Malo v prosinci 1998 volala po plné implementaci článků Amsterodamské smlouvy v oblasti SZBP. Za tímto účelem: „...*EU musí mít kapacity pro autonomní akci, zaštitěnou důvěryhodnou vojenskou silou, nástroje k jejímu užití a připravenost tak učinit...*“.¹¹⁹ Tato deklarace znamenala zásadní změnu britské politiky, jež tváří v tvář neúspěchům EU v Bosně a Kosovu zmírnila pohled na čistě evropský obranný element jako podminování NATO. Francie zase sledovala vytvoření efektivní alternativy vůči dominanci USA v rámci NATO.¹²⁰

3.2.4.1 EBOP

Rozhodnutí Evropské rady na summitech v Kolíně nad Rýnem v červnu 1999 a Helsinkách v prosinci téhož roku ukázalo politickou vůli realizovat projekt obranné dimenze EU (poprvé zmíněn termín EBOP v rámci SZBP). Členské státy v Kolíně přijaly závěry summitu v Saint Malo.¹²¹ To znamenalo začlenění tzv. Petersberských operací ZEU do EU, a také předznamenalo začlenění celé ZEU do EU v r. 2001 (s výjimkou principu kolektivní obrany, jež zůstává mimo rámec EU).¹²² Helsinský summit stanovil,

¹¹⁶ Čl. 2 TEU revidované Amsterodamskou smlouvou, ke stažení na:
<http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>

¹¹⁷ Anderson, M., *Border Regimes and Security in an Enlarged European Community: Implications of the Entry into Force of the Amsterdam Treaty*, European University Institute, Florence, RSC Paper, No.8, 2000

¹¹⁸ Čl. 17 TEU revidované Amsterodamskou smlouvou, ke stažení na:
<http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>

¹¹⁹ Joint Declaration on European Defence, issued at the British-French Summit (St. Malo, 3-4.12. 1998, Foreign and Commonwealth Office, London, HMSO,
<http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391629&aid=1013618395073>, 25.2.2006

¹²⁰ Sheperd, A. J. K., *The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?*, in: *European Security*, Vol. 12, No.1, Spring 2003, s. 41

¹²¹ Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 June 1999,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/57886.pdf, 21.3.2006

¹²² WEU Ministerial Council, Marseille Declaration, Marseille, 12.11.2000

že: „v rámci dobrovolné spolupráce na operacích vedených EU musí být členské státy schopny, do r.2003, vyslat během šedesáti dní na dobu nejméně jednoho roku vojenské jednotky do výše 50,000-60,000 mužů, schopných vykonávat Petersberské úkoly v plném rozsahu“.¹²³ To prakticky vyžadovalo sílu v počtu 180,000 mužů za předpokladu standardní rotace. Helsinský summit rovněž ustavil Politicko-bezpečnostní komisi, Vojenskou komisi a Vojenský štáb pro správu kapacity EU v krizovém managementu.¹²⁴ Nyní je však jasné, že mnoho z výše uvedených závazků nebudou splněny před koncem roku 2008.¹²⁵

3.2.4.2 EBOP a NATO

Deset měsíců diskusí mezi členskými státy EU vyvrcholilo uspořádáním *Capabilities Commitment Conference* v Bruselu 20.11.2000. Tato konference ministrů obrany sestavila „katalog jednotek“ (základ pro ERRF) k dispozici EU pro krizový management tam, kde: „kde NATO jako celek není zaangażováno“. Tato věta vyvolala otázku autonomnosti operací EU. 14 z tehdejších členů EU bylo zároveň členy NATO a v případě, že by se tyto státy dohodly, že operace je snadněji zvládnutelná skrze NATO (za předpokladu ochoty zbylých členů NATO se zapojit), se dá hovořit o implicitním vetu. Důležitý je rovněž důraz Sekretariátu Rady EU na teoretickou geografickou neomezenost pro operace ERRF.¹²⁶

Výše zmíněný katalog však nepředstavuje žádnou armádu, jedná se pouze o vyčleněné jednotky, které zůstávají pod kontrolou národních vlád, o jejichž vyslání tyto rozhodují případ od případu.¹²⁷ V listopadu 2001 byla svolána *Capabilities Improvement Conference*, jež měla zhodnotit dosavadní vývoj, a jež vyhlásila *European Capability Action Plan* za účelem zlepšení kvantitativních i kvalitativních nedostatků v rámci

¹²³ European Council, Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 Dec, 1999, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm, 21.3.2006

¹²⁴ European Council, Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 Dec, 1999, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm, 21.3.2006

¹²⁵ Winn, N., *Towards a Common European Security and Defence Policy?*, in: *Geopolitics*, Vol. 8, No.2, Summer 2003, s. 50

¹²⁶ Sheperd, A. J. K., *The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?*, in: *European Security*, Vol. 12, No.1, Spring 2003, s. 42-43

¹²⁷ *Military Capability Commitment declaration*, General Affairs Council, Brussels, 20.11.2000, press release No.13427/2/00

budování ERRF.¹²⁸ Na summitu Evropské rady v Laekenu v prosinci 2001 byly ERRF prohlášeny za operabilní. To však za předpokladu, že bude zajištěn přístup k vojenským zdrojům NATO (dohoda Berlin Plus). Tuto dohodu mezi EU a NATO však blokovalo Turecko, jež žádalo participaci na rozhodování o operacích EU ve svém regionu a později Řecko, jemuž se nelíbily jakékoli koncese Turecku. Problém byl vyhrocen řecko-tureckou rivalitou a situací na Kypru. S blížícím se členstvím řecké části ostrova v EU se Turecko obávalo, že Řecko zorganizuje na Kypru či v Egejském moři operaci v rámci EBOP. Řešením se v prosinci 2002 ukázalo vyloučení Malty a Kypru z podílu na operacích s využitím vojenských zdrojů NATO.¹²⁹

3.2.4.3 2003: EBOP poprvé v praxi

Mezi lety 1999 a 2002 se nacházela EBOP v počátečním stadiu a převážně na papíře. Naproti tomu Vysoký představitel pro SZBP J. Solana vyvíjel ve sféře tradiční diplomacie horečnou činnost (podíl na Ohridská mírová dohoda z r. 2001 a zprostředkování dohody mezi Srbskem a Černou Horou v r. 2002). Avšak na základě rozhodnutí sevillského summitu Evropské rady a cílů civilního krizového managementu stanovených ve Feiře (19.-20.6.2000) převzala 1.1.2003 Policejní mise EU úlohu Mezinárodních policejních sil OSN v Bosně a Hercegovině a uvedla tak EBOP v život. Její úlohou bylo vytvořit skrze řadu implementačních programů udržitelný policejní řád pod bosenskou správou. Na konci roku 2003 byla vystřídána civilní policejní misí *Proxima*.¹³⁰ Od 31.3. do 15.12.2003 probíhala v Makedonii první vojenská operace v rámci EBOP – operace *Concordia*, zaměřená na implementaci Ohridské mírové dohody. Letní měsíce roku 2003 také zastihly EBOP provádět operaci *Artemis* v Demokratické republice Kongo. Její úlohou bylo vyplnit mezeru mezi dvěma misemi OSN, k čemuž bylo zapotřebí 1400 vojenského personálu. Význam operace *Artemis* tkví v tom, že EBOP ukázala, že je schopna rychle reagovat na žádost OSN a vyslat jednotky i

¹²⁸ Council of the European Union, Statement on the Improving European Military Capabilities, Brussels, 19.11.2001, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/European%20Capability%20Action%20Plan%20-%20Excerpt%20Press%20Release%20November%202001.pdf>, 22.3.2006

¹²⁹ Howorth, J., EBOP and NATO: Wedlock or Deadlock?, in: Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association, Vol. 38 (3), s. 248-9

¹³⁰ Keane, R., European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo, in: Global Society, No. 1, January 2005, s. 93

do vzdálenějších oblastí.¹³¹ Na druhou stranu, EU se v zájmu efektivity musí stát aktivnějším a rozhodnějším aktérem. Pružná reakce je výborná vlastnost, avšak EBOP by neměla čekat na pozvánku OSN či erupci konfliktu. Aktivnější přístup je rozhodně slučitelný s étosem prevence EBOP.¹³²

3.2.4.4 Slabiny EBOP

První slabinou je dlouhodobě nízký obranný rozpočet všech členů EU. V roce 2001 14 států EU vydalo na obranu 149,9 mld. \$ (1,7% HNP) oproti 308,5 mld. \$ (3%) amerického obranného rozpočtu. Důležité číslo rovněž představují výdaje na vědu a výzkum, kde vznikají nové kapacity – zde je evropský rozpočet čtvrtinou amerického.¹³³ Ačkoli projekt ERRF umožní držet obranné rozpočty, to se může v delším časovém období projevit neschopností naplnit cíle z Helsinek 1999.

Další slabinou je nejasné vymezení geografických hranic pro rozmístění ERRF. Oblastmi bezprostředního zájmu EU je Středomoří včetně severní Afriky, Blízký východ a západní oblasti býv. SSSR. EU může rovněž užít ERRF na žádost OSN v globálním kontextu. EU se však bude rozhodně vyhýbat operacím proti zájmům Ruska či USA, což nastoluje otázku *de facto* veta těchto zemí nad krizovým managementem EU.¹³⁴

Důležitá je rovněž otázka vůdcovství ve sféře politické, institucionální a administrativní. Jak ukázaly neshody ohledně událostí v Iráku v l. 2002-2003, jeho nedostatek dělá EU problémy rozhodnout, zda nastala krize, zhodnotit její rozsah a dosáhnout konsensu ohledně jejího řešení.¹³⁵

Navíc lze státy v EU rozdělit na ty s atlantickou (např. Velká Británie, Nizozemí, Dánsko), evropskou (např. Francie, Belgie, Německo) a neutrální (např. Irsko, Švédsko, Finsko) orientací. Po událostech z 11.9.2001 došlo k podle mnohých k renacionalizaci

¹³¹ Keane, R., European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo, in: Global Society, No. 1, January 2005, s. 94

¹³² Keane, R., European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo, in: Global Society, No. 1, January 2005, s. 98

¹³³ The Military Balance 2002-2003, IISS, Oxford UP, 2002, s. 34

¹³⁴ Sheperd, A. J. K., The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?, in: European Security, Vol. 12, No.1, Spring 2003, s. 54

¹³⁵ Sheperd, A. J. K., The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?, in: European Security, Vol. 12, No.1, Spring 2003, s. 57

SZBP a krátce po vítězství anglo-amerických sil v Iráku se tzv. Tervurenská skupina (Francie, Belgie, Německo a Lucembursko) vyslovila pro autonomní evropské velitelství mimo struktury NATO. Tak mohou kritici tvrdit, že SZBP nedosáhla reálných úspěchů, díky absenci pevné evropské bezpečnostní identity.¹³⁶

Irské odmítnutí Smlouvy z Nice v referendu v červnu 2001 (překonáno v druhém referendu po ústupcích na summitu v Seville r. 2002) rovněž odhalilo nejistotu ohledně podpory tzv. post-neutrálních států vojenskému rozměru EU. Není to pouze postoj vojenské neutrality, ale spíše kultura neutrality, která činí obtížným přesvědčit veřejnost a politiky o prospěšnosti vojenské akce.¹³⁷

3.3 Evropská bezpečnostní strategie

V květnu 2003 byl Vysoký představitel EU pro SZBP Javier Solana pověřen ministry zahraničí členských států Evropské unie, přípravou dokumentu, který by vytýčil společný evropský přístup ke klíčovým bezpečnostním otázkám současného světa. Po připomínkovacím procesu v členských zemích byl nakonec dokument nazvaný „Bezpečná Evropa v lepším světě“ přijat v prosinci 2003 na zasedání Evropské rady v Bruselu. Solanův dokument představuje Evropskou unii jako globálního hráče, který nese významný díl zodpovědnosti za bezpečnost planety. To přináší několik výzev, které se do vytváření strategie Unie musí nutně promítnout. Jde především o nové hrozby v novém bezpečnostním prostředí: terorismus, regionální konflikty a proliferace zbraní hromadného ničení, nefunkční státy (failed states) a organizovaný zločin.¹³⁸

Modelovou strategií pro odvrácení hrozby je vynucení (pre-emption). Zranitelnost neznamená bezprostřední nebezpečí. Závisí na řadě prolínajících se ekonomických, demografických a environmentálních tlaků. Modelovou strategií pro zmírnění

¹³⁶ Stahl, B. and Boekle, H., Understanding the Atlanticist-Europeanist Divide in the SZBP: Comparing Denmark, France, Germany and the Netherlands, in: *European Foreign Affairs Review*, 9, 2004, s. 417-418

¹³⁷ Sheperd, A. J. K., The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?, in: *European Security*, Vol. 12, No.1, Spring 2003, s. 55

¹³⁸ Weiss, T., Evropská bezpečnostní strategie ve světle Národní bezpečnostní strategie USA, článek pro server Integrace, 27.9.2004, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=825>, 20.2.2006

zranitelnosti je zabránění (prevention). Volbě strategie odpovídá volba prostředků – vynucení spočívá na vojenské síle, zabránění se dosahuje především civilními nástroji.¹³⁹

Evropské vnímání kontinua od zranitelnosti k hrozbě lze vnímat reflexi nové bezpečnostní strategie Spojených států z r.2002. Účelové stírání rozdílu mezi zabráněním (prevention) a vynucením (pre-emption) a stále častější používání vojenské intervence jako nástroje klade na Unii nároky, které neodpovídají jak jejím vojenským, tak obecně mocenským kapacitám. Podle odborníků je nutné, aby se evropské státy shodly na prahu vnímání nebezpečí, tedy kdy jde ještě riziko zranitelnosti a kdy už jde o přímou hrozbu. Tento práh pak bude určovat metodologii odstupňování reakce. To může také přispět k odstranění vznikajících nedorozumění v transatlantických bezpečnostních vztazích.¹⁴⁰

Jako nástroj pro boj s novými hrozbami Solana jmenuje: „*směs zpravodajských, policejních, soudních a vojenských nástrojů...*“. Za strategické cíle vnějšího působení pak Unie Solana označuje vytváření stability a dobré správy (good governance) v bezprostředním sousedství integrované Evropy (např. Barcelonský proces), podporu mezinárodního řádu založeného na multilateralismu (mezinárodní právo a rámec mezinárodních organizací) a aktivní postup proti bezpečnostním hrozbám (spolupráce a podpora OSN, zvyšování vlastních kapacit a jejich sdílení)¹⁴¹ (viz dále).

3.4 Strukturální diplomacie EU

Analýza vnějších vztahů EU jako celku ukazuje, že od konce r.1994 dochází k posunu členských států i evropských institucí od upevňování SZBP k návrhům rámcových strategií a partnerství s ostatními světovými regiony. Tyto strategie byly primárně založeny na prvním pilíři, ES. Tento vývoj odráží i „*Závěry Předsednictví*“ ze summitu Evropské rady v Madridu v prosinci 1995, která zahrnuje nové strategie, akční plány a postoje EU ke střední Evropě, Rusku, Středomoří (Barcelonský proces), Latinské

¹³⁹ Karlík, R., Vytváření bezpečnostní strategie EU, článek pro server Integrace, 28.11.2003, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=728>, 20.2.2006

¹⁴⁰ Karlík, R., Vytváření bezpečnostní strategie EU, článek pro server Integrace, 28.11.2003, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=728>, 20.2.2006

¹⁴¹ A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12.12.2003, ke stažení na <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 22.3.2006

Americe a Asii. Tyto závěry ukazují na skutečnou globalizaci EU vnější orientace, která byla po předchozích pět let zaměřena na střední Evropu.¹⁴²

Důležitý rozměr zahraničně-politických aktivit EU se objeví pokud aplikujeme pluralistický přístup k mezinárodním vztahům. Její nové dimenze se objevují v konceptech jako je strukturální moc, „soft power“ či moc socializace. Tyto dimenze moci odkazují k atraktivitě státní ideologie, jeho schopnosti formovat a ovlivňovat struktury, pravidla a instituce v jejichž prostředí státy jednají, a také schopnosti ovlivňovat jiné státy, tak aby internalizovaly normy a hodnoty EU.¹⁴³ Tato širší analýza nám též umožňuje vzít do úvahy zájmy a cíle, jež jsou důležité pro dlouhodobou pozici a bezpečnost aktéra, a jež tradiční analýza zahraniční politiky opomíná. Wolfers např. zmiňuje cíle spojené s formováním vlastního vnějšího prostředí či vnitřních podmínek s přeshraničními dopady.¹⁴⁴ George a Keohane rozlišují mezi sebe-středními zájmy, „ohleduplnými“ zájmy (stát však může nepřímo profitovat) a kolektivními zájmy (více států sdílí výhody). Podél téže linie Keohane odlišuje obvyklé krátkozraké zájmy od opomíjených dlouhodobých.¹⁴⁵ Tyto dlouhodobé zájmy se vyznačují dopady v delším časovém období, jež jsou méně okázalé, těžko analyzovatelné a tedy málokdy považované za opravdovou zahraniční politiku.

Důkladná analýza různých strategií a partnerství EU vis-à-vis ostatním regionům ukazuje, že tyto patří mezi kolektivní, „ohleduplné“ a dlouhodobé zájmy. Jsou zacíleny na vytváření „příjemného“ mezinárodního prostředí podporou dlouhodobých strukturálních změn, jak ve vnitřních záležitostech dotyčných zemí, tak i v jejich mezistátních vztazích či napříč daným regionem. Tak je jádro vnější politiky EU jakousi projekcí různých principů typických pro systém EU: demokracie, lidská práva, „good governance“, různé principy OBSE (mírové řešení konfliktů), regionální politická a ekonomická spolupráce, tržní principy apod.¹⁴⁶

Intenzita strukturální zahraniční politiky EU vůči jednotlivým regionům se značně liší. Není náhoda, že byla nejpropracovanější ve vztahu k zemím střední a východní

¹⁴² Bulletin of the European Union, Dec. 1995, s. 10-59

¹⁴³ Nye, J. S., Soft Power, in: Foreign Policy, 80, 1990, s. 153-71

¹⁴⁴ Wolfers, A., Discord and Collaboration, The John Hopkins Press, Baltimore, 1962, s. 73-6

¹⁴⁵ Keohane, R. O., After Hegemony, Co-operation and Discord in the World Political Economy, Princeton UP, 1984, s. 120-5

¹⁴⁶ Crowe, B., A common European foreign policy after Iraq?, in: International Affairs, 79 (3), 2003, s. 538

Evropy před jejich vstupem do EU. Podpora EU se ukázala jako klíčová při stabilizaci těchto zemí. Tato strukturální zahraniční politika EU je pro budoucí bezpečnost Evropy přinejmenším stejně tak důležitá jako je tradiční zahraniční politika členských států či USA vůči ostatním regionům. Stabilizace tohoto regionu byla pro EU důležitější než porážka Iráku v Kuvajtu či Srbska v Kosovu, avšak zatímco vojenské vítězství USA je obecně chápáno jako úspěch, stabilizace zmíněných států není považována za ekvivalentní úspěch zahraniční politiky EU.¹⁴⁷

Nedávné a méně ambiciózní a úspěšné příklady strukturální zahraniční politiky EU jsou přístupy k Středomořskému regionu, palestinským teritoriím a od r.1999 k jihovýchodní Evropě. Úspěch strategií a partnerství v těchto regionech se může ukázat v příštích letech, pokud se podaří zvládnout prozatím dominantní problémy vojenské bezpečnosti v těchto regionech. Strukturální zahraniční politika EU často trpí nedostatečnou koherencí. EU musí ukázat ochotu eliminovat jisté dvojznačnosti ve svém přístupu (podpora ekonomické restrukturalizace x opomíjení boje se zadlužováním daných zemí, podpora mírových řešení x export zbraní do inkriminovaných oblastí). Důležité je rovněž pečlivě hodnotit schopnost recipienta přijímat transferované hodnoty EU.¹⁴⁸

Amsterodamská smlouva se zdála posilovat koncepci strukturální zahraniční politiky EU inkorporací společných strategií do SZBP. Nicméně první tři strategie, vůči Rusku, Ukrajině (obě 1999) a Středomoří (2000), byly zklamáním. Jejich politická a bezpečnostní dimenze byly pouze rozšířeny slabě a nepřinesly žádnou přidanou hodnotu.¹⁴⁹

Typickým prostředkem strukturální zahraniční politiky EU je důraz na ekonomické a finanční nástroje prvního pilíře. Ty jsou vtěleny do různých podpůrných programů a fondů ES a různých asociačních a obchodních dohod uzavíraných se třetími zeměmi. Tyto dohody obsahují programy pomoci (ale rovněž hrozby jejich možného ukončení či sankcí) v oblasti energetiky, dopravy, vzdělání, zdravotní péče atd.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Keukeleire, S., *The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003, s. 47

¹⁴⁸ Keukeleire, S., *The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003, s. 48

¹⁴⁹ Fiala, P. a Pitrová, M., *Evropská unie*, CDK, Brno 2003, s. 573

¹⁵⁰ Nugent, N., *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave, Basingstoke, 1999, s. 462-4

Ekonomické nástroje mají přímý dopad skrze podporu ekonomických reforem či financování politické či organizační změny (pořádání svobodných voleb, policejní výcvik, atd.). Mohou však mít i nepřímé účinky: jejich příslibení může být užito jako motivační hybatel změny (respekt pro práva minorit). Mimo tyto ekonomické nástroje používá EU různé diplomatické a politické nástroje ve své strukturální zahraniční politice. Jejich výrazným prvkem je rozvinutí politického dialogu se třetími zeměmi. Nicméně v případech, kdy takový dialog přináší výsledky, je tomu tak zpravidla proto, že byl těsně spjat s ekonomickými nástroji prvního pilíře, jenž je skutečným jádrem moci EU. Problémem však zůstává, že EU zatím stále není plně schopna podpořit účinnost ekonomických a politických nástrojů vojenskými, jež jsou v některých regionech esenciální pro dosažení strukturální změny a dlouhodobé stability.¹⁵¹

3.4.1 Aktéři a mechanismy strukturální zahraniční politiky EU

Počet aktérů ve sféře SZBP je stejně jako v tradiční zahraniční politice poměrně omezený a tito jsou povětšinou napojeni na příslušná ministerstva zahraničí. Už ze samých nástrojů strukturální zahraniční politiky však vyplývá (stejně jako z její transpilířové povahy), že počet aktérů zapojených do procesu její tvorby je daleko vyšší. Tak i onen proces výměny idejí, vyjednávání, přesvědčování a lobování mezi EU a ostatními regiony je daleko difúznější povahy než je tomu v případě tradiční zahraniční politiky.¹⁵²

Ministři zahraničí a diplomaté v rámci Rady EU hrají ústřední roli v rozsáhlém politickém dialogu mezi regiony i v jeho přípravě. Přinejmenším stejně důležitá je i Komise EU, která je odpovědná za užívání ekonomických nástrojů skrze různé programy podpory a dohody s třetími zeměmi a regiony. Komise spoléhá na administrativní strukturu v Bruselu, diplomatickou síť zastoupení ve více než 120 státech a expertízu v reáliích daných zemí. Rozsah podpory, spolupráce a dialogu v mnoha oblastech ukazuje zapojení mnoha specializovaných a sektorových aktérů: jednotlivé DG Evropské komise, sektorové Rady Ministrů a různé pracovní skupiny; ministři a úředníci národních ministerstev; různé NGO, profesní organizace a zástupci občanské společnosti (odborníci,

¹⁵¹ Hix, S., *The Political System of the European Union*, Macmillan Press, Basingstoke, 1999, s. 355-6

¹⁵² Keukeleire, S., *The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003, s. 50

výzkumné ústavy apod.). Zapojení tolika různorodých aktérů vytváří problém koordinace a konzistence s Komisí a Předsednictvím EU zodpovědným za jejich zvládnutí.¹⁵³ Počet aktérů je omezenější v procesu tvorby strategií a partnerství, kde Komise EU a některé velké státy vystupují jako hlavní podpůrní aktéři a různí aktéři SZBP (Politická komise a pracovní skupiny pro SZBP) jako hlavní limitující faktory. Komise EU hraje zásadní roli v konceptualizaci a rozvoji strukturální zahraniční politiky EU, jak ukazuje analýza příprav většiny strategií a partnerství. Komise povětšinou vede převážně ekonomická jednání se třetími zeměmi na bázi nepsaných strategických pohledů na vývoj v daných regionech. V tomto smyslu Komise EU provádí strategický úkol, jenž dle smluv spadá do kompetence aktérů SZBP v Radě EU, kteří nebyli schopni či ochotni jej vykonat.¹⁵⁴

Ve většině případů jsou vstupy Komise efektivní pouze pokud jsou v souladu se zájmy velkých zemí. Skrze jejich bilaterální vztahy a dočasnou autoritu v pozici předsednické země EU ustavují tyto velké státy vzájemnou rovnováhu a umožňují důležité průlomové momenty při tvorbě strategií a partnerství s ostatními regiony. Tyto průlomové momenty a vyvažování jsou následně stvrzeny Evropskou radou, která umožňuje trans-pilířový přístup skrze svoji politickou autoritu nad všemi třemi.¹⁵⁵

Rada EU, a zvláště aktéři SZBP uvnitř ní, jsou formálně zodpovědní za konsolidaci, kontrolu a filtraci politického a bezpečnostního rozměru strategií a partnerství. Tak například došlo k podstatnému přepracování politických a bezpečnostních aspektů Komisí EU navrhovaného konceptu Euro-středomořského partnerství či úplnému zablokování tvorby strategie vůči některým regionům (Kavkaz).¹⁵⁶

Navzdory důležité roli velkých států a limitující roli aktérů SZBP probíhá tvorba strukturální zahraniční politiky převážně v rámci prvního pilíře. Strukturální zahraniční politika není zaměřena na rychlá rozhodnutí v závislosti na náhlých vnějších změnách, ale na sledování dlouhodobých cílů. Složitost a pomalá povaha tohoto procesu tak není na překážku. Navíc je tento proces (zaměřený na reorganizaci vnějšího prostředí) regulativní povahy, stejně jako interní politiky v ES. To znamená, že se Komise EU a Rada EU mohou částečně uchýlit k modelu vnitřní organizace, procedurám a nástrojům ES, což se

¹⁵³ Nugent, N., *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave, Basingstoke, 1999, s. 468

¹⁵⁴ Hix, S., *The Political System of the European Union*, Macmillan Press, Basingstoke, 1999, s. 353-4

¹⁵⁵ Hix, S., *The Political System of the European Union*, Macmillan Press, Basingstoke, 1999, s. 353

¹⁵⁶ Keukeleire, S., *The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003, s. 51

ovšem někdy ukazuje jako nepřilíš vhodně vzhledem k administrativní a politické nevyspělosti některých rozvojových zemí.¹⁵⁷

3.4.2 Proces přistoupení k EU jako nástroj konsolidace

EU vlastní regionální institucionální rámec, který je vhodný pro projekci vlivu a tlaků, jež ovlivňují rozvoj demokracie. ES sehrálo pozitivní roli v procesu demokratické konsolidace Španělska, Portugalska a Řecka během 80.let 20.stol., a to pomocí komplexu politických podmínek a ekonomických pobídek. Náznaky blížícího se členství přitáhly do těchto zemí značný zahraniční kapitál, což jenom umocnilo proces demokratické konsolidace a zpětně posílilo ekonomický růst.¹⁵⁸

Kromě sdílení státní suverenity došlo také k decentralizaci a přerozdělení autority ve prospěch lokálních a regionálních orgánů. Tak docházelo k zapojení vnějších transnacionálních a domácích nestátních aktérů do tvorby domácí politiky a také jejímu ukotvení v mezinárodním kontextu.¹⁵⁹

V případě Turecka a jeho komplikovaných reálií vztahů se sousedy jsou reformy žádané EU pocit'ované jako méně žádoucí, ale jejich přijetí samo o sobě vytváří přinejmenším legitimní konkurenci kemalistickým idejím.

3.5 Interní rozměr zahraniční politiky EU: EU jako nástroj národních diplomacií

Proces evropské integrace není důležitý pouze z pohledu implementace společných politik vis-á-vis vnitřním a vnějším záležitostem (zemědělství, konflikty v ostatních regionech). Jeho význam spočívá rovněž v tom, že nabízí svým členům udržovat vzájemné vztahy v přijatelné formě. Interní struktura a procedury EU jsou do značné míry nesrozumitelné, dokud není věnována pozornost nevyřčeným cílům v procesu udržování vzájemných vztahů: porozumění, předvídatelnost politik, solidarita,

¹⁵⁷ Keukeleire, S., The European Union as a Diplomatic Autor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003, s. 52

¹⁵⁸ Önis, Z., Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era, in: *Turkish Studies*, Spring 2003 (Vol.4, No.1), s. 10

¹⁵⁹ Önis, Z., Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era, in: *Turkish Studies*, Spring 2003 (Vol.4, No.1), s. 11

vyšší intenzita vztahů, ale i monitoring a mírový management potenciálních napětí.¹⁶⁰ Tyto cíle leží v jádru procesu evropské integrace, neboť založení Evropského sdružení uhlí a oceli v r.1951 bylo pokusem najít nové řešení dlouhodobého nepřátelství mezi Německem a jeho západoevropskými sousedy. Budování SZBP bylo pro vlády v Bonnu a Paříži důležitější jako symbol, než jako podstata. Budování SZBP byl pro ně nástroj pro překonání propasti otevřené procesem německého sjednocení. Vytváření důvěryhodné zahraniční politiky EU tak vůbec nebylo jejich primárním cílem.¹⁶¹

Tak se někomu může zdát, že EU jako selhává jako diplomatický aktér při projekci své moci k řešení konfliktů v jiných regionech, avšak členskými státy se může jevit, že právě tak plní svou úlohu (např. zabránění členskému státu v samostatné akci).

V utváření svých národních politik musí členské státy brát v úvahu principy dané rámcem EU a v některých oblastech jsou jejich politiky nahrazeny evropskými. Omezení státní suverenity, jež s sebou nese proces integrace znamená na jedné straně omezení manévrovacího prostoru, ale na straně druhé také vytváří mechanismy kontroly nad politikami a chováním ostatních členů. Nicméně úroveň integrace se liší podle jednotlivých politik, s oblastí SZBP založené převážně na mezivládním principu.¹⁶²

Intenzivní interakce členských států v rámci Rady EU, Politické komise, pracovních skupin SZBP a nových komisí a jednotek v rámci EBOP umožňují interní řešení konfliktů a zvyšování porozumění. Nicméně i navzdory zřízení nového postu Vysokého komisaře pro SZBP je účinnost mechanismů SZBP v urovnávání konfliktů limitovaná díky absenci „neutrálních“ supranacionálních aktérů, coby zprostředkovatelů a nárazníků.¹⁶³

Význam interní diplomacie formované rámcem EU však nemarginalizuje tradiční národní diplomacii. Bilaterální mechanismy zůstávají v rámci ES a SZBP klíčovými pro

¹⁶⁰ Monnet, J., A Ferment of Change, in: Nelsen, B. F. (ed), The European Union, Readings on the Theory and Practice of European Integration, Lynne Rienner, 1994, s. 17-24

¹⁶¹ Nutall, S. J., European Foreign Policy, Oxford UP, 2000, s. 271

¹⁶² Marks, G., European Integration from the 1980s: State-Centric v. Multi-level Governance, in: Journal of Common Market Studies, 34/3, 1996, s. 341-78

¹⁶³ Spence, D., Negotiations, Coalitions and the Resolution of Inter-State Conflicts, in: Westlake, M. (ed), The Council of the European Union, Cartermill, London, 1995, s. 373-89

vytváření většinových bloků či konsensu, formulaci kompromisů v Radě a pro mapování odlišných zájmů členských zemí.¹⁶⁴

3.6 SZBP a post-nacionalismus

SZBP je v období rapidního rozvoje a představuje novou zahraničně-bezpečnostní architekturu v Evropě, která odpovídá nárůstu nových a propojených prvků skutečnosti, jež nejsou spjaty s organickou totalitou národního státu. Rozvoj SZBP ukazuje k elementům post-nacionalismu, kde moc a teritorialita existují paralelně, a zároveň se SZBP sama stává mocí a teritorialitou. Tak si EU vytvořila „koordinační reflex“, v jehož rámci členské státy rozvíjejí zvyk automatické konzultace před zaujmutím pozice.¹⁶⁵ V teritoriálním ohledu se SZBP posunula od bezpečnosti národního státu a tradičních typů moci a teritoriality k bezpečnostním proměnným typu Petersberských úkolů. Současná SZBP ukazuje jak prvky modernity (rozhodovací mechanismy druhého pilíře), tak prvky post-nacionalismu (zaměření na konzultace, konsensus a neteritoriální rozměr bezpečnosti). Současná SZBP nezískává uznání pouze skrze aktivity členských zemí, ale i společnými akcemi a civilními i vojenskými misemi. Pokud národní státy vytvářejí a kontrolují svoji zahraniční politiku a tím i své renomé na mezinárodní scéně, pak SZBP jako mnohvrstevný proces schopný rozprostřít mezinárodní uznání na různé stupně (státní, nestátní, nadstátní) představuje zárodek post-nacionalistického rámce.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Spence, D., *Negotiations, Coalitions and the Resolution of Inter-State Conflicts*, in: Westlake, M. (ed), *The Council of the European Union*, Cartermill, London, 1995, s. 382

¹⁶⁵ Nutall, S., *European Political Cooperation*, Clarendon, Oxford, 1992, s. 312

¹⁶⁶ Zürn, M., *The state in the post-national constellation – societal denationalisation and multi-level governance*, in: ARENA Working Papers, WP 99/35, s. 2

4. Srovnání zahraničně-bezpečnostních kultur Turecka a EU

Hned zpočátku je samozřejmě nutné si uvědomit rozdílnou povahu obou aktérů. Na jedné straně unitární stát s centrálním vytvářením zahraničně-bezpečnostní strategie, jenž se nachází v nestabilním a nerozvinutém regionu, na straně druhé aktér, jehož rozhodovací procesy na poli zahraničně-bezpečnostní agendy pracují na mezivládním principu a často nejmenšího společného jmenovatele. Avšak nezpochybnitelné obtíže EU s ustavením vlastního důvěryhodného vojenského profilu nespočívají pouze v chybějících vojenských kapacitách či divergentních zájmů členských zemí. Naopak členské státy jsou k sobě vázány kolektivní identitou Unie jako bezpečnostní komunity spočívající na nevojenském rámci zajišťování bezpečnosti, kde: „*bezpečnostní obavy byly v rámci konceptů post-suverenity hodnoceny v jiných než mezistátních vztazích*“.¹⁶⁷ V tomto ohledu se evropská bezpečnost posunula od klasického významu pojmu bezpečnost jako: „*oblast, kde státy ohrožují jeden druhého, zpochybňují si navzájem své suverenity, snaží se uvalit svou vůli jeden na druhého, bránit svoji nezávislost apod.*“.¹⁶⁸ Waever nazývá samotnou evropskou integraci bezpečnostním konceptem, mír a stabilita v Evropě nejsou produktem, ale samotným procesem evropské integrace jako takové, provázené výraznou desecuritizací, kterou lze definovat jako: „*posun řešení problémů od konceptu hrozba-obrana do běžné veřejné sféry*“.¹⁶⁹ Tak EU s jedním centrem: „*nutí periferie řešit preemptivně problémy, jež by jinak mohly vyprodukovat bezpečnostní konkurenci*“.¹⁷⁰ EU vykonává tuto svoji disciplinární funkci bez uchylování se k užití či hrozbě užití vojenské síly, což zvyšuje její atraktivitu jako kooperativního partnera nejen pro kandidáty vstupu, ale i pro jižní a jihovýchodní periferii Evropy. Barcelonská deklarace z r.1995 to ukazuje jasně. V rámci EU-středomořského partnerství přistoupily autoritativní arabské státy na principy vlády práva, lidských práv, ochranu minorit, atd. EU se zde zabývá environmentálními otázkami, migrací, šířením etnických konfliktů v regionu atd.¹⁷¹

¹⁶⁷ Waever, O., *Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community*, in: Adler, E. and Barnett, M., *Security Communities*, Cambridge UP, 1998, s. 69-118, s. 114

¹⁶⁸ Waever, O., *Securitization and Desecuritization*, in: Libschutz, R., (ed), *On Security*, Columbia UP, 1995, s. 50

¹⁶⁹ Buzan, B. and Waever, O., *Security: A New Framework for Analysis*, L. Rienner, London, 1998, s. 23-29

¹⁷⁰ Buzan, B. and Waever, O., *Security: A New Framework for Analysis*, L. Rienner, London, 1998, s. 55-56

¹⁷¹ Barcelona Declaration, 27.-28.12.1995,

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/bd.htm, 25.3.2006

Po vojenském převratu v r.1980 se v Turecku vyvinula politická směs autoritarianismu, ekonomické liberalizace, guerillové války a jejího potlačování, korupce a organizovaného zločinu. Veřejné nespokojenost s politickým klimatem s projevila nárůstem islámských a kurdských nacionalistických nálad. Kemalistické elity však obě hnutí odsuzovaly jako zahraniční agenty. To však vyvolávalo napětí se sousedními státy.¹⁷² Turecký strach z obklíčení se v 90.letech 20.stol stal sebe-naplňujícím se proroctvím. Kemalistické sekuritizační politiky ukazují jak se z vnímané hrozby stává realita a jak se i potenciální oblasti pro spolupráci stávají ohniskem konfliktu. Turecko se nalézá v nestabilním regionálním prostředí, kde samozřejmě nelze vojenský rozměr bezpečnosti opomíjet. Avšak turecká bezpečnostní koncepce je úzká i široká zároveň. Je úzká ve své striktně vojenské orientaci s koncepcí národního státu a jeho vládnoucí elitou jako referenčními body, a současně široká ve smyslu vnímání všech vnitřních i vnějších konfliktů prizmatem národní bezpečnosti.¹⁷³

Turecký přístup k otázkám ve vlastním regionu byl donedávna jasně v rozporu s principy Barcelonského procesu: vnímání kurdského problému čistě jako problému boje s terorismem, časté vpády do severního Iráku, politické tenze s Arménií a Iránem, stejně jako nástroje ve vztazích se Sýrií jsou pouze některé případy.¹⁷⁴

Turecká nabídka geopolitické hodnoty své pozice a vlastních vojenských kapacit výměnou za členství v EU tak absolutně nereflektuje drastické změny jenž koncept bezpečnosti v Evropě prodělal. „*Turecký diskurz sekuritizace je v zásadním rozporu s vnitřní logikou a kohezí EU jako postmoderní bezpečnostní komunity. Namísto přístavu stability by současné Turecko jako člen EU představovalo spíše producenta hrozeb.*“¹⁷⁵

Od r. 2002 však ukazuje turecká zahraniční politika známky desekuritizace. Je to především zásluha R. T. Erdogana, který přesvědčil tradiční elity k flexibilnější politice vůči Řecku, Kypru, a který umožnil parlamentu nezávislé rozhodnutí ohledně zapojení do války v Iráku. Erdoganovy aktivity měly oporu v reformních snahách, jež nakonec

¹⁷² Jung, D. and Piccoli, W., Turkey at the Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle East, ZED Books, London 2001

¹⁷³ Jung, D., Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy? Copenhagen Peace Research Institute, 2001, s. 13

¹⁷⁴ Gunter, M., Turkey and Iran Face off in Kurdistan, in: Middle East Quarterly, Vol. 5, No.1, 1998, s. 33-40

¹⁷⁵ Jung, D., Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy? Copenhagen Peace Research Institute, 2001, s. 14

přivedly Turecko k zahájení přístupových jednání s EU (reforma ústavní pozice armády a jejích pravomocí – rozpočet) v roce 2005.

Změna bezpečnostní kultury v turecké zahraniční politice je možná pouze skrze domácí reformy. Vytvoření stabilní a prosperující ekonomiky a fungující demokracie je nutné pro to, aby si turecká zahraniční politika mohla diverzifikovat spektrum svých nástrojů a k hrozbám a síle přidat i politické a ekonomické pobídky.

5. Slučitelnost zahraničně-bezpečnostních politik Turecka a EU v regionu a zahraničně-bezpečnostních otázkách

Rok 2005 byl svědkem otevření přístupových jednání Turecka a EU. Proces integrace turecké zahraniční politiky a EU začal ve skutečnosti už v říjnu 2002 podpisem dohody o participaci členských zemí NATO mimo EU na EBOP. Tato dohoda byla dále rozpracována v kontextu EU-NATO *Strategic Partnership* v prosinci 2002. V praxi se pak Turecko účastnilo všech vojenských operací EU, kromě operace *Artemis*.¹⁷⁶

Avšak to je jen část celkového sblížení zahraničně-politických agend Turecka a EU. Turecké „blízké zahraničí“ ve východním Středomoří, na Blízkém východě a v euroasijských regionech je současně ohniskem turecké zahraniční politiky i zdrojem bezpečnostních SZBP. EU je zároveň ve fázi rozvoje vlastní *European Neighbourhood Policy* (dokument Komise EU z května 2004).¹⁷⁷

Turecko, zvláště pod novým premiérem Erdoganem, který zemi orientoval jasně proevropsky (leckdy i navzdory tradičním elitám), nabízí EU mnoho svých kapacit k řešení jejích bezpečnostních obav od reality vlastní polohy a logistiky až po záležitosti politické, kulturní a ideologické mediace.

5.1 Balkán

Turecko se snažilo o posílení svého vlivu na Balkáně skrze posilování bilaterálních vazeb s Albánií, Makedonií, Rumunskem a Bulharskem, již od počátku 90.let 20.stol. To mělo mj. sloužit jako nástroj v turecko-řeckém soupeření o vliv v regionu. Turecko se tak například stalo druhou zemí, jež v r. 1992 uznala nezávislost Makedonie k velké nelibosti Řecka. Ve vztazích s Bulharskem hrála dlouho roli jeho represivní politika vůči skoro dvoumilionové menšině Pomáků. Po jejich zrušení však nejen rostl objem vzájemného obchodu i turecká podpora bulharskému členství v NATO.¹⁷⁸

¹⁷⁶ NATO-EU: A strategic partnership, NATO Topics, <http://www.nato.int/issues/nato-eu/index.html>, 23.2.2006

¹⁷⁷ European Neighbourhood Policy, European Commission, Brussels, 12.5.2004, http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, 22.2.2006

¹⁷⁸ Sayari, S., Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism, in: *Journal of International Affairs*, Vol.54, No.1, Fall 2000, s. 179

Turecko se podílelo na bojových i mírových operacích na Balkáně již od rozpadu Jugoslávie (účast na misi UNPROFOR – 1450 mužů, IFOR – 1 brigáda, SFOR - 1 rota, námořní a letecká podpora). Během války v Kosovu v r. 1999 se Turecko podílelo na operacích NATO deseti letouny F-16 (přes 2000 letových hodin). V následně ustavených jednotkách KFOR operovala 1 turecká rota pod německo-italským vedením.¹⁷⁹ Turecko rovněž přispělo k první vojenské operaci EU v Makedonii v r. 2003 (fregata a minolovka v Jaderském moři) a také policejním misím EU v Bosně a Makedonii. V srpnu 1999 převzalo Turecko velení v *South-East European Brigade* (SEEBRIG) zahrnující Turecko, Makedonii, Rumunsko, Řecko, Bulharsko, Itálii a Albánii. Tato iniciativa je zaměřena na podporu regionální bezpečnosti a dobrých sousedských vztahů.¹⁸⁰

Bulharsko a Rumunsko mají vstoupit do EU v r.2007 a Chorvatsko by také mělo v dohledné době zahájit přístupová jednání. Z tohoto důvodu jsou zájmy EU orientovány na konsolidaci a transformaci celého regionu. Největší starostí je nemožnost fyzické kontroly hranic mezi jednotlivými státy, jež se od konce kosovské války staly zdrojem ilegálních a kriminálních aktivit (pašování zboží i lidí).¹⁸¹

Turecko je nakloněno spolupráci s EU v otázce rozšíření celní unie na celý Balkán a stejně tak spolupráci ve sféře spravedlnosti a vnitřních záležitostí i vzhledem k ochraně velkého objemu vlastního zboží proudícího do tohoto regionu. Zároveň se vzhledem k vlastním etnickým menšinám snaží zůstat stranou etnických konfliktů.

Důležitá je rovněž otázka energetiky. Turecká poloha může sloužit jako transitní cesta pro suroviny do EU. Vedle již dokončované stavby turecko-řeckého plynovodu *Interconnector* se Turecko zapojilo i do projektu *Nabucco* (plynovod do Bulharska a Rakouska). Komise EU již několik let finančně podporuje oba projekty.¹⁸²

Přestože Turecko udržuje s většinou států na Balkáně intenzivnější vztahy na vojenské než ekonomické úrovni, rostoucí objem vzájemného obchodu nutí Turecko spolupracovat na vytváření stabilního a rozvíjejícího se prostředí k ochraně vlastních

¹⁷⁹ Missiroli, A., EU-NATO cooperation in crisis management: no Turkish delight for ESDP, in: Security Dialogue, Vol. 33, No.1, 2002, s. 15-16

¹⁸⁰ Larrabee, F. S. and Lesser, O. I., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, Center for Middle East Public Policy, RAND 2003, s. 96-98

¹⁸¹ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 11

¹⁸² Roberts, J., The Turkish Gate: Energy, Transit and Security Issues, in: EU-Turkey Working Papers No. 11, CEPS, October 2004, s. 8-10

zájmů. Tak se dá říci, že zájmy EU a Turecka v tomto regionu jsou v zásadě stále více komplementární i konvergentní.

5.2 Černomořská oblast

Turecko bylo jedním z iniciátorů ustavení *Black Sea Economic Cooperation* (BSEC) na poč. 90.let 20.stol. s centrem v Istanbulu. Tato organizace však nebyla, díky chudobě, heterogenitě svých členů a jejich historickým antagonismům a nedostatku zahraničních investic, schopna zatím naplnit své poslání a většina otázek kolem dopravy, rybolovu a životního prostředí byla řešena na základě *ad hoc* smluv mimo její rámec.¹⁸³

To bylo mj, způsobeno i dominancí Ruska, jež čelí vyhlídce poloviny břehů Černého moře jako součásti EU, a jeho neochotou nechat se vázat multilaterálním uspořádáním a svazovat si tak ruce pro vlastní přístup k bezpečnostním otázkám. Delikátní otázkou v rámci BSCE bylo vedení produktovodů z kaspické oblasti na západní trhy. Všechny státy plédovaly pro produktovody křižující jejich území. Závislost EU na ruských surovinách a nebezpečí zvyšování poplatků vedla EU k podpoře projektu ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan. Turecko, závislé na ruském zemním plynu, však již s Ruskem uzavřelo několik dohod a obě země pracují na dokončení plynovodu *Blue Stream* na dně Černého moře.¹⁸⁴

Nutnost splnit podmínky EU vede Turecko, Rumunsko a Bulharsko k podpoře intenzivnější spolupráci v boji s organizovaným zločinem, ilegální migrací, ale i znečištěním Černého moře a otázkou transportu. Nicméně např. turecký návrh na ustavení zóny volného obchodu v oblasti se setkal s odmítnutím téměř všech členů BSCE. Naproti tomu se rozvíjí spojení mezi zeměmi (trajekty, podmořské kabely) a vzájemná podpora turismu.¹⁸⁵

Státy přistupující k EU mohou vůči Rusku aplikovat model finské iniciativy při vytváření „severní dimenze“ EU, kdy Finsko udržovalo dobré ekonomické, politické a

¹⁸³ Micu, N., *Black Sea Economic Cooperation (BSEC) as a Confidence-Building Measure*, in: *Perceptions*, Vol. 1, No. 4, December–February 1996/97, s. 68–75

¹⁸⁴ Dima, N., *The Black Sea Region: New Economic Cooperation and Old Geopolitics*, in: *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, Vol. 28, No.1, Spring 2003, s. 89

¹⁸⁵ Dima, N., *The Black Sea Region: New Economic Cooperation and Old Geopolitics*, in: *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, Vol. 28, No.1, Spring 2003, s. 90

bezpečnostní vztahy s Ruskem, avšak tento proces byl zaštitěn a politicky veden EU. Po počáteční nedůvěře Rusko začalo spolupracovat a vnímat potenciální hodnotu tohoto procesu. Vyhlídka zavedení vízové povinnosti pro ruské občany v Turecku, jež by omezila obchodní a turistické vazby je velkým zdrojem znepokojení pro ruské představitele.¹⁸⁶

V dubnu 2001 byla Bulharskem, Gruzíí, Rumunskem, Ruskem, Tureckem a Ukrajinou založena *Black Sea Naval Cooperation Task Group (Blackseafor)*. Jedná se o pohotovostní sílu, jejíž mise jsou plánovány na řešení otázky odminování, záchranných prací a humanitární pomoci, společných cvičení atd. Její složky jsou rovněž k dispozici pro mírové operace v rámci OSN či OSCE. Turecko rovněž, z respektu vůči ruským zájmům dlouhodobě oponuje americkým snahám rozmístit v Černém moři svá plavidla.¹⁸⁷

Pro EU je klíčová rostoucí internalizace komunitárního práva v Turecku, Rumunsku a Bulharsku jako stabilizující prvek v regionu a základna pro možný „*spill-over*“ efekt na Moldávii a Ukrajinu.

5.3 Jižní Kavkaz

Až donedávna se EU držela zpět od záležitostí na Jižním Kavkazu. Region nebyl zahrnut do původních plánů pro širší Evropu a její politiku sousedství navržených Komisí EU v r. 2003. To se však stalo kontroverzním tématem a bylo následně změněno novým dokumentem *European Neighbourhood Policy Strategy Paper* přijatým v květnu 2004. Nicméně je nepravděpodobné, že by se EU v tomto regionu v blízké budoucnosti výrazněji angažovala.¹⁸⁸

Turecko udržuje již od roku 1990 silné kulturní, ekonomické, politické i vojenské vazby na Ázerbájdžán i Gruzii. Důležitou roli hraje v jejich spolupráci i projekt nově otevřeného ropovodu z Baku přes Tbilisi do Ceyhanu a rozestavěný paralelní plynovod

¹⁸⁶ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 13

¹⁸⁷ Ulusoy, H., A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR, in: Perceptions, Vol. VI, No. 4, December 2001–February 2002, s. 97–106

¹⁸⁸ European Neighbourhood Policy, European Commission, Brussels, 12.5.2004, http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, 22.2.2006

do tureckého Erzerumu. Vazby mezi těmito zeměmi jsou zpevňovány etnickou vazbou mezi Turky a Ázery a přítomností dvoumilionové menšiny Gruzínců v Turecku.¹⁸⁹

Turecko bylo mezi prvními státy, jež uznaly nezávislost Arménie v r.1991. Počáteční spolupráce všech čtyř zemí umožnila přístup západní pomoci do regionu. Nicméně zpochybňování tureckých východních hranic Arménií, aktivity arménské vlády i arménských menšin ve světě (lobby v Kongresu USA) ve směru uznání arménské genocidy z r.1915 a erupce konfliktu o Náhorní Karabach vedly Turecko k uzavření hranic s Arménií v r.1992 a málem i vyhlášení války v r.1993. Uzavření hranic vedlo k zneefektivnění obchodu. Obě země neoficiálně obchodují skrze území Gruzie, což s sebou však nese vysokou korupci.¹⁹⁰

EU považuje řešení statusu Náhorní Karabach a ustavení dobrých sousedských vztahů v regionu za svůj bezpečnostní cíl. EU obecně nutí všechny přístupující země k vyřešení všech výjimečných obtíží. V tomto případě však EU čelí potenciální disbalanci v přístupu k tomuto problému vyžadujícímu dobrou vůli a ústupky na obou stranách, protože pouze Turecko a nikoliv Arménie je přístupujícím státem, a tak je koncept „*political conditionality*“ uplatnitelný pouze jednostranně.¹⁹¹

Růžová revoluce v Gruzii v r. 2003 zvýšila pozornost, jež EU tomuto regionu věnuje. Arménie i Gruzie projevují zájem o evropskou integraci a EU je si vědoma, že bez vnitřní demokratizace těchto zemí je řešení regionálních konfliktů obtížné. To se týká rovněž Ázerbájdžánu. Otázky demokratizace již zvolna infiltrují i jeho oficiální setkání s tureckými představiteli. Postupující přijímání reformních opatření v Turecku od r.2002 může sloužit jako model. Záštitu EU pak bude pak bude fungovat jako hráz proti strachu kavkazských zemí z tureckého hegemonialismu či panturkismu, k čemuž napomáhá i abchazská či gruzínská menšina v Turecku.¹⁹²

Do vyřešení vztahů s Arménií tak jsou zájmy EU a Turecka v regionu komplementární, avšak nikoli konvergentní, přičemž manévrovací prostor jak Turecka,

¹⁸⁹ Henze, P. B., Turkey and the Caucasus, in: Orbis, Vol. 45, No. 1, Winter 2001, s. 81–91

¹⁹⁰ Aydın, M. Turkish Foreign Policy Towards Central Asia and the Caucasus: Continuity and Change,, in: Private View, No. 9, Autumn 2000, s. 35-37

¹⁹¹ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 14

¹⁹² Aydın, M. Turkish Foreign Policy Towards Central Asia and the Caucasus: Continuity and Change,, in: Private View, No. 9, Autumn 2000, s. 41-43

tak EU je limitován nutností nepopudit Rusko, které se už tak obává zvyšující se konkurence jeho mocenské a energetické dominanci v regionu.

5.4 Střední Asie

Turecko má bohaté kulturní, jazykové a náboženské vazby s většinou národností ve států Střední Asii s výjimkou Tádžikistánu. Historicky dávaly tyto vazby podnět pro panturkické ideály. Ihned po rozpadu SSSR se Turecko začalo aktivně angažovat ve Střední Asii a podporovat tamní státy v jejich politických a ekonomických reformách a integraci do globální ekonomiky.¹⁹³

Turecko mělo několik důvodů pro tuto angažovanost. Za prvé pro něj po odmítnutí přihlášky do ES v r. 1987 představovala přirozenou alianční alternativu, a za druhé Turecko chtělo vztahy s turkickou Eurasií zvýšit svoji strategickou hodnotu pro západní společenství po skončení Studené války. A za třetí dobré vztahy se zeměmi Střední Asie umožnily Turecku diverzifikovat své původ svých zdrojů energie. To se ukázalo cenným při přerušení dodávek ropy z Iráku po válce v Perském zálivu v r.1991.¹⁹⁴

Turecko však nebylo schopno ustavit multilaterální fórum. Navzdory srdečným bilaterálním vztahům byli vůdci středoasijských zemí opatrní vůči společnému trhu s Tureckem. Důležitá byla rovněž role Ruska, jež se nehodlalo vzdát svého vlivu v oblasti a podporovalo obavy z turecké dominance, a spory mezi samotnými středoasijskými zeměmi (Uzbekistán x Kyrgyzstán).¹⁹⁵

Turecko nicméně poskytlo středoasijským zemím pomoc adekvátní jeho možnostem a turecké firmy byly státem pobízeny k investicím v regionu. Země rovněž asistovala při budování jejich státní infrastruktury a administrativy, stejně jako mediálních komunikačních kanálů, avšak neuspělo v projekci své kulturní identity. Vedle

¹⁹³ Robin, P., Turkey's Policy Toward Azerbaijan and the Central Asian States, in: *Middle East Journal*, Vol. 47, No.4, Autumn 1993, s. 593-610

¹⁹⁴ Larrabee, F.S., Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges, in: Lesser, I. O., *The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan*, National Security Research Division - RAND, 2000, kap. 3, s. 6

¹⁹⁵ Larrabee, F. S., *Russia and Its Neighbors: Integration or Disintegration*, in: Richard L. Kugler and Ellen L. Frost (eds.), *The Global Century, Globalization and National Security*, Vol. II, Washington, D.C.: National Defense UP, 2001, s. 859-874

vlastní ekonomické slabosti hrál svoji roli i vliv ruských menšin a rozšíření ruského jazyka.¹⁹⁶

Již na počátku 90.let uzavřela EU řadu dohod se středoasijskými zeměmi (*Partnership and Cooperation agreements*), jež však nepředstavovaly nijak robustní vztahy. Technikou podporu EU poskytovala skrze program TACIS, což se však ukázalo složitým vzhledem k nedostatku odborníků vládnoucích ruským či tureckým jazykem. Finanční podpora EU tomuto regionu byla v porovnání s jinými (Balkán, Středomoří, střední a východní Evropa) velmi omezená.¹⁹⁷

Turecko a EU mají v tomto regionu více méně konvergentní zájmy a jejich aktivity mohou být potenciálně komplementární. Spolupráce s EU může pomoci Turecku zesílit ekonomické vazby navzdory jeho vlastní hospodářské nestabilitě a Turecko může naopak sloužit EU jako prostředník a tlumočnick. Turecko se také po nástupu Erdoganovy vlády v r.2002 stále více přidává k prohlášením v rámci SZBP ohledně lidských práv a demokratizace ve Střední Asii.¹⁹⁸

5.5 Středomoří

Vstup Kypru a Malty do EU v r.2004 a zahájení přístupových jednání s Tureckem slouží je pobídka pro přehodnocení stagnujícího Euro-mediteránního partnerství – EMP (navazuje na Barcelonský proces z r.1995), se třemi státy přecházejícími z „jižní“ na „severní“ stranu jednacího stolu.¹⁹⁹

Turecko bylo politicky korektním, avšak sotva nadšeným účastníkem Barcelonského procesu. Zatímco v principu podporovalo větší zapojení EU do záležitostí středomořského regionu, avšak zároveň projevovalo skepsi nad jeho obsahem a formou ve světle neúspěšného vlivu na řešení arabsko-izraelského konfliktu a vypuknutím tzv.

¹⁹⁶ Bagci, H. and Kardas, S., Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 31

¹⁹⁷ European Commission, TACIS Programme, overview, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm, 21.3.2006

¹⁹⁸ Astreinidis, M., Turkey and the new regional games, http://www.e-grammes.gr/2004/05/turkey_en.htm, 25.3.2006

¹⁹⁹ European Commission, Euro-Mediterranean Partnership, overview, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/, 25.3.2006

druhé intifády.²⁰⁰ Turecko rovněž nelibě neslo své zařazení do skupiny „jižních“ států, což neharmonovalo s jeho politickou prioritou posílení vyhlídek na vstup do EU (období 1995-99, kdy státy EU plédovaly pro „*European strategy*“ vůči Turecku namísto jeho plného členství). Turecko v tomto období sledovalo vlastní alternativu – realistickou politiku vůči zemím Blízkého východu, v rámci kampaně proti PKK (syrská krize v r.1998, vpády do severního Iráku).²⁰¹

Poté, co se vyjasnily turecké přístupové vyhlídky vůči EU, bylo vyloučeno z EMP, které bylo nově postaveno na bilaterálních vztazích EU s každým participantem. Turecko jako člen celní unie s EU má povinnost mít volné obchodní vztahy s každým státem z rámce EMP, jenž otevře volné obchodní vztahy s EU (jednání Turecko-Maroko).²⁰²

Řecko-turecké vztahy prošly značným vývojem v posledních letech. Rapidně se zhoršily po zatčení vůdce PKK A. Öcalana, jež byl ukrýván na řecké ambasádě v Nairobi, tureckou tajnou službou a následném vypovězení řeckých diplomatů z Turecka v roce 1999.²⁰³ V srpnu téhož roku však bylo Turecko zasaženo zemětřesením a v září i Řecko. Briskní vzájemná pomoc zlepšila atmosféru mezi veřejnostmi i obchodníky obou zemí. Po rozhodnutí o tureckém kandidátského statutu Řecko změnilo své strategické vnímání Turecka a zrušilo veto jeho členství v EU. Po dlouhou dobu Řecko užívalo členství v evropských společenstvích k izolaci Turecka a blokaci evropské finanční podpory ve světle kyperské a egejské otázky, avšak v dubnu 2001 Řecko zrušilo stav válečné mobilizace proti Turecku, jež existoval od r.1974.²⁰⁴

Nový turecký premiér R.T. Erdogan se snaží udržovat s Řeckem nadstandardní vztahy a z perspektivy vztahů k EU dokonce prosadil přijetí Annanova plánu na spojení Kypru v r.2004. V současné době rovněž hledá domácí podporu pro předání otázky

²⁰⁰ Jung, D., *Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?* Kopenhagen Peace Research Institute, 2001, s. 13-14

²⁰¹ Jung, D., *Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?* Kopenhagen Peace Research Institute, 2001, s. 13-14

²⁰² Emerson, M. and Tocci, N., *Turkey as a Bridgehead and Spearhead*, in: *EU-Turkey Working Papers No. 1*, CEPS, August 2004, s. 20

²⁰³ Gürbey, G., *Der Fall Öcalan und die türkisch-griechische Krise: Alte Drohungen oder neue Eskalation?*, in: *Südosteuropa Mitteilungen*, Nr. 2, 1999, s. 122-136

²⁰⁴ Borowiec, A., *Greek Cutbacks Ease Military Tensions*, in: *The Washington Times*, April 10, 2001

řeckých teritoriálních nároků v Egejském moři Mezinárodnímu soudnímu tribunálu v Haagu.²⁰⁵

5.6 Blízký východ

5.6.1 Irák

Od konce Studené války se Turecko aktivně angažovalo na Blízkém východě. Prezident Özal prosadil navzdory svým poradcům tureckou podporu USA ve válce v Perském zálivu. Irácký režim S. Husajna poté představoval dilema v turecké zahraniční politice. Turecko se v případě jeho sesazení obávalo desintegrace Iráku a vytvoření nezávislého kurdského státu na svých hranicích. Stejně tak Turecko nelibě neslo americké snahy o smíření jednotlivých kurdských frakcí v severním Iráku, kde vojensky zasahovalo proti centrům PKK.²⁰⁶

Zájem Turecka v Iráku je díky snižující se akutnosti kurdské otázky konvergentní se zájmy EU. Irák býval významný obchodní partner a největší dovozce ropy do Turecka. Turecko tedy v současnosti podporuje jakékoli i decentralizované reprezentativní (otázka práv turkické minority v severním Iráku) zřízení Iráku, jež zajistí stabilitu a teritoriální integritu země, tak aby hospodářské styky obou zemí mohly být opět rozvíjeny.²⁰⁷

Nicméně hlavní tábory a velitelství PKK se stále nacházejí v severním Iráku a čas od času stále dochází ke střetům s tureckými ozbrojenými silami. EU však z respektu vůči bezpečnostním obavám tureckých elit nespojila situaci v této oblasti s procesem přistoupení Turecka k EU.²⁰⁸

Budoucí vpády turecké armády do Iráku se však již nezdají pravděpodobné. Události v severním Iráku totiž již nějakou neprobouzejí iredentistické nálady mezi tureckými Kurdy, jejichž práva se alespoň formálně zlepšují spolu s demokratizací

²⁰⁵ Misrahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 28

²⁰⁶ Larrabee, F. S. and Lesser, O. I., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, Center for Middle East Public Policy, RAND 2003, s. 133

²⁰⁷ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 23

²⁰⁸ Misrahi, F., The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces, in: Perspectives, No.22, 2004, s. 29-30

Turecka v rámci procesu přistoupení k EU (zrušení výjimečného stavu na jihovýchodě Turecka v roce 2002), a jejichž naděje se nyní spojují právě se členstvím v země EU.²⁰⁹

V případě nahrazení americké vojenské kontroly Iráku mezinárodními politickými a vojenskými silami má Turecko k dispozici politické a logistické kapacity, jež by se staly neocenitelnými při dalším rozvoji země a pomáhaly při realizaci případného společného postoje EU. Od nástupu Erdoganovy vlády je turecký přístup k Iráku bližší více evropské než americké zahraničně-bezpečnostní koncepci (parlamentní veto na rozmístění jednotek USA v Turecku k útoku na Irák v r.2003, viz výše).²¹⁰

5.6.2 Irán

Historicky vztahy mezi Tureckem a Iránem nebyly nikdy otevřeně nepřátelské. Avšak vypuknutí Iránské revoluce v r.1979 byly vzájemné vztahy poznamenány dvěma otázkami klíčovými pro tureckou koncepci národní bezpečnosti: politický Islám (snahy o export iránské teokracie) a kurdský separatismus. 90.léta 20.stol. zaznamenala klesající počet atentátů provedených Iránem podporovanými skupinami na turecké představitele v Iránu a novináře a iránské liberály v Turecku.²¹¹ Irán zpočátku podporoval hnutí PKK za účelem oslabit Turecko, avšak zvolení M. Chatámího prezidentem Iránu v r. 1997, zřetel k vlastní kurdské populaci a možnost odvetné turecké podpory iredentismu mezi iránskou menšinou Ázerů znamenal prakticky ukončení iránské podpory PKK.²¹²

Ve světle tohoto vývoje Turecko přijalo přístup EU na podporu postupného reformování Iránu, zisk jeho spolupráce v boji s mezinárodním terorismem a monitorování iránského jaderného programu. Turecko odmítlo ekonomické a politické sankce vůči Iránu, stejně jako jeho označení jako části „osy zla“. Turecko místo toho zesílilo bilaterální vztahy s Iránem ve snaze zabránit jeho izolaci a vtáhnout jej do „dialogu civilizací“. Avšak zvolení radikálního M. Ahmadi-Nejada prezidentem v r. 2005

²⁰⁹ Badcock, J., The future for the Kurds in Turkey, NTHposition, <http://www.nthposition.com/thefuturefortheKurds.php>, 23.2.2006

²¹⁰ Tocci, N., Anchoring Turkey to Europe: The Foreign Policy Challenges Ahead, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 7

²¹¹ Martin, L., Turkey's National Security in the Middle East, Turkish Studies, Vol.1, No.1, Spring 2000, s. 86

²¹² Martin, L., Turkey's National Security in the Middle East, Turkish Studies, Vol.1, No.1, Spring 2000, s. 98

opět vyzdvihlo obavy z iránského jaderného programu a celkově konfrontační orientace Iránu.²¹³

Mezi lety 2002-2004 se objem obchodu Turecka a Iránu zdvojnásobil. Zásadní důležitost má také plynovod z Tabrízu do tureckého Erzerumu, který snižuje závislost Turecka, ale i EU na plynu z Ruska.²¹⁴

5.6.3 Izrael a Sýrie

EU se jeví jako neschopna efektivního užívání svých primárně ekonomických nástrojů v politické oblasti arabsko-izraelského konfliktu, jinými slovy, zatímco EU poskytuje pomoc a obchodní vazbu zainteresovaným stranám, není schopna je spojit s patřičnými politickými podmínkami. Postoj Turecka k arabsko-izraelskému konfliktu se procesem přistoupení k EU nijak nezměnil. Turecko sdílí s EU obecnou koncepci řešení krize i nutných nástrojů za tímto účelem. Stejně jako EU se Turecko vyvarovalo oficiálního spojení svých bilaterálních vztahů s jednotlivými stranami s vývojem mírového procesu. Do jisté míry však turecko-izraelské vtahy ochladly a i díky sympatiím turecké veřejnosti s životními podmínkami Palestinců se turecká vláda již několikrát kritizovala izraelskou politiku.²¹⁵

V minulosti byl Izrael důležitým investorem do projektu GAP (viz výše) a od r. 1996 spolupracuje s Tureckem ve vojenské oblasti (modernizace turecké armády, společná cvičení). Tato aliance Turecku dávala nástroj hrozby proti Sýrii, jež tou dobou ukryvala A. Öcalana, spolupráci izraelské rozvědky v boji proti PKK a podporu izraelské lobby v Kongresu USA.²¹⁶ Se slábnoucími aktivitami PKK (jejímu navzdory zrušení příměří v květnu 2004) ztratil vojenský rozměr spolupráce s Izraelem svoji důležitost, ale v jiných oblastech tato přetrvává. V září 2003 například Izrael podepsal s Tureckem

²¹³ Oguzlu, T. H., An Analysis of Turkey's Prospective Membership in the European Union from a Security Perspective, in: Security Dialogue, Vol. 34, No.3, 2003, s. 297

²¹⁴ Roberts, J., The Turkish Gate: Energy, Transit and Security Issues, in: EU-Turkey Working Papers No. 11, CEPS, October 2004, s. 5

²¹⁵ EU Position on the Middle East Peace Process, European Commission, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/mepp/index.htm, 15.3.2006

²¹⁶ Jung, D. and Piccoli, W., The Turkish-Israeli Alignment, in: Security Dialogue, SAGE, Vol.31, No.1, 2000, s. 95-101

smlouvu na dodávky vody. Turecko je také jediným státem v regionu, jež má v Izraeli svoji ambasádu či participuje v pozorovatelské misi v Hebronu (TIPH).²¹⁷

Vztahy se Turecka Sýrií byly v minulosti poznamenány její podporou PKK (obě země se ocitly na pokraji války v r.1998), tureckou vodní politikou na Eufratu a Tigridu (stavby přehrad v rámci GAP, viz výše), syrskými nároky na provincii Hatay, jež pod tureckou správu předala Francie v r. 1939, a turecko-izraelskou vojenskou spoluprací.²¹⁸

Turecko však v 90.letech 20.stol. nabídlo Sýrii dohodu o sdílení vodních zdrojů, i když v budoucnosti se pravděpodobně objeví i spory o její kvalitu vzhledem k rostoucími znečištění obou řek. Skutečný zlom ve vztazích obou zemí však nastal s Adanskou smlouvou z r.1998 ohledně spolupráce v boji proti PKK a odjezdu A. Öcalana ze Sýrie. Obě země rovněž sdílely obavy z ustavení nezávislého severního Iráku. Poslední dobou již Sýrie nezmiňuje své nároky na provincii Hatay a obě země zintenzivnily obchodní vztahy.²¹⁹

V kontextu arabsko-izraelského konfliktu je nyní Turecko vnímáno jako nestranný aktér a jeho pozice v regionu může pomoci zlepšit obraz EU v očích regionálních aktérů. Ačkoli Turecko nedisponuje nástroji k ukončení celého konfliktu, může hrát roli zprostředkovatele (návštěvy nového syrského prezidenta v Turecku za účelem prezentace návrhů pro Izrael).²²⁰

Řecko-turecké sblížení v rámci EU může rovněž sloužit jako model pro Blízký východ a zvýšení důvěryhodnosti EU (společná mise řeckého a tureckého ministra zahraničí na Blízkém východě v r.2002). Turecko může potenciálně sloužit i jako most mezi EU (člen Kvartetu) a Organizací islámské konference (OIC), jíž je členem.²²¹

²¹⁷ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 22

²¹⁸ Larrabee, F.S., Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges, in: Lesser, I. O., The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, National Security Research Division - RAND, 2000, kap. 3, s. 12

²¹⁹ Tocci, N., Our Future Southeastern Turkish Frontiers, CEPS Policy Brief No.6, Brussels, Oct 2001, s. 9

²²⁰ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 22-23

²²¹ Organization of Islamic Conference, Press Release, Jeddah, 2.10.2004, <http://www.oic-oci.org/>, 24.2.2006

Incident kolem tureckého parlamentního veta pro americké jednotky v r.2003 nevedl pouze k dočasnému ochlazení vztahů obou zemí, ale i jeho přehodnocení. Pro válku v Iráku plédovalo především americké ministerstvo obrany, jež tradičně zdůrazňovalo dlouhodobou důležitost turecké strategické polohy pro USA a udržovalo těsné vztahy s velením turecké armády. Turecké parlamentní veto tak dalo průchod zcivilnění americko-tureckých vztahů.²²²

Ve vztahu k tureckému sbližování s EU může být větší americký důraz na turecké ekonomické a politické reformy užitečnější než prostý tlak na členské země EU. V minulosti vyvíjely USA nátlak na státy EU ve směru jejich vstřícnosti vůči Turecku. Americký tlak přispěl k rozhodnutím EU jako bylo např. zřízení celní unie s Tureckem v r.1996 či přidělení kandidátského statusu Turecku v r.1999.²²³ Od té doby se však americký nátlak ukázal jako neefektivní až málem škodlivý pro turecké šance (kodaňský summit v prosinci 2002).²²⁴ Státy EU totiž vnímají naprosto odlišně tlak na větší kooperaci s Tureckem a tlak na přijetí Turecka do EU, které je podle nich vnitropolitickou otázkou členských států. Země jako je Francie či Německo rovněž vnímají americký tlak jako nevhodný, zvláště ve světle současných nejistot ohledně budoucí formy transatlantických vztahů.²²⁵

Turecko se snaží působit konstruktivně na Blízkém východě se zahraniční politikou konvergentní jak s USA, tak s EU. Jak ukázaly události kolem války v Iráku, Turecko se snaží transformovat, spíše než rozkládat svůj vztah k USA. Tyto události jej také přiblížily ideovému podtextu SZBP, třebaže byla EU silně nejednotná ohledně války v Iráku. Otevírá se tedy nový prostor pro spolupráci Turecka a EU na formování budoucnosti Blízkého východu.²²⁶

²²² Barkey, H. J., Turkey's Strategic Future, A US Perspective, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 12

²²³ Dempsey, J., US presses Brussels on Turkey, in: Financial Times, 12.12. 2002

²²⁴ Dempsey, J., Big Nations Boost Turkey's hopes for EU Accession, in: Financial Times, 26.-27.10.2002

²²⁵ Wood, S. and Quassier, W., Turkey's Road to the EU: Political Dynamics, Strategic Context and Implications for Europe, in: European Foreign Affairs Review, No.10, 2005, s. 151-157

²²⁶ Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004, s. 28

5.8 Boj s terorismem

Od 70.let 20.stol. je Turecko terčem separatistických teroristických útoků. První teroristické akce proti Turecku byly atentáty na jeho diplomaty v zahraničí prováděné *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia*. Od poč. 80.let se aktivizovaly skupiny v rámci PKK, jež usilovaly o autonomii kurdské menšiny. Boj s PKK se stal přeshraniční záležitostí a tak se Turecko snažilo podnítit mezinárodní zájem o řešení této otázky (snaha přesvědčit evropské země k omezení prostoru pro nejruznější levicové, islámské a separatistické skupiny v Evropě).²²⁷ Kromě diplomacie Turecko užívalo v boji s terorismem také vojenské nástroje. Mocenské vakuum v severním Iráku umožnilo odtud PKK operovat a turecké represivní vpády do této oblasti dosahovaly až 35,000 těžce vyzbrojených mužů.²²⁸

Turecko vidí hrozbu terorismu na svém území jako snahu o územní a etnickou dezintegraci země a proto se ve světle Atatürkova odkazu snaží tuto hrozbu eliminovat všemi prostředky. Turecké aktivity v boji proti terorismu se však setkávaly se západní kritikou a Turecko nedokázalo mobilizovat ani mezinárodní podporu. Jeho anti-teroristické aktivity rovněž hrotily vztahy s jeho arabskými sousedy a zpomalovaly tempo procesu sbližování Turecka a EU. Turecký přístup k boji s terorismem (a jeho synonymizaci s řešením kurdské otázky) vyvolává kritiku ohledně porušování lidských práv a práv menšin. Se svojí převážně vojensky orientovanou bezpečnostní strategií je Turecko považováno ve vztahu k evropské bezpečnosti za „*security consumer*“ či „*insecurity provider*“.²²⁹

Po událostech z 11.9.2001 se turečtí představitelé nechali slyšet, že evropské země špatně interpretovali rovnováhu mezi lidskými právy a terorismem, a že pouze americký přístup plně doceňuje hrozby terorismu.²³⁰ Turecko mylně pokládalo události

²²⁷ Kirisci, K. and Winrow, G., *The Kurdish Question and Turkey*, Frank Cass, London, 1997, s. 47-63

²²⁸ Bağcı, H. and Kardas, S., *Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited*, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s. 20

²²⁹ Müftülier-Bac, M., *Turkey's role in the EU's Security and Foreign Policies*, in: *Security Dialogue*, Vol.31, No.4, 2000, s. 489-502

²³⁰ Baki, I., *Combating Terrorism and Rebuilding Afghanistan: The Turkish Perspective*, in: *Foreign Policy-Ankara*, Vol. 27, Nos. 3-4, 2002, s. 3-9

z 11.9.2001 za ospravedlnění své anti-teroristické politiky (stejně jako mnozí američtí komentátoři).²³¹

Evropský pohled na kurdskou otázku je postavený na problematice demokratizace a lidských, politických a kulturních práv. Tak je možné na vztah Turecka a EU v této otázce aplikovat analogii „terorista versus bojovník za svobodu“. Manévrovací prostor EU pro případnou toleranci vůči Turecku je navíc limitován aktivitou kurdské populace v Evropě.²³²

Mezi tureckým a evropským přístupem k terorismu byl až donedávna zásadní rozdíl a turecký přístup se v mnohém blíží americkému. EU se od USA liší nejen v otázce zdrojů a příčin terorismu, ale i v otázce nástrojů v boji s ním. EU zdůrazňuje důležitost preventivních opatření a politických a ekonomických nástrojů oproti trestným vojenským akcím. A tak ani ve světle událostí z 11.9.2001 se nedá čekat, že by EU nechala Turecko řešit kurdskou otázku jako boj s terorismem. Naopak, EU využila svého asymetrického postavení vůči Turecku a dále požaduje reformy politických a kulturních aspektů turecké domácí politiky.²³³

Zajímavým byl také spor o zahrnutí PKK a DHKP-C na seznam teroristických organizací EU, což s sebou nese zmrazení jejich kont a jejich sledování. Nicméně první seznam EU publikovaný 27.12.2001 je nezahrnoval a až usilovná turecká vyjednávání přinesla modifikovaný seznam 2.5.2002. Mezitím však v dubnu PKK oznámila svůj přerod a nový název KADEK, jež pochopitelně na novém listu EU nefiguruje. Turecko však musí i nadále tlačit na implementaci příslušných národních norem v členských státech EU.²³⁴

Jak je vidět, otázka boje s terorismem se vymyká konvergenčním tendencím v soužití obou zahraničně-bezpečnostních kultur. Na základě znalostí ideových determinant turecké zahraničně-bezpečnostní politiky se dá říci, že je tomu tak proto, že tanto problém má v očích tradičních elit potenciální vnitropolitický rozměr. Ukazuje se,

²³¹ Radu, M., The War on Terrorism is not an American War, in: *Insight Turkey*, Vol. 3, No.4, Oct-Dec 2001, s. 52-4

²³² Gülistan, G., Die Europaesierung des Kurdenkonflikts, in: *Blätter für Deutsche und Internationale Politik*, 4/99, 2000, s. 404

²³³ Bağcı, H. and Kardas, S., Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited, in: *ESF Working Paper*, No.13, May 2003, s. 24

²³⁴ Oguzlu, T. H., An Analysis of Turkey's Prospective Membership in the European Union from a Security Perspective, in: *Security Dialogue*, Vol. 34, No.3, 2003, s. 298

že tam, kde turecké elity vidí nebezpečné důsledky zahraničních aktivit pro domácí stabilitu, prosazují sekuritizační řešení nejen ve vnitropolitickém rozměru (represe vůči kurdskému etniku, islámským skupinám), ale preventivně i ve vnější dimenzi zahraničně-bezpečnostní politiky.

6. Závěr

Po skončení Studené války stálo Turecko na prahu krize identity. *Raison d'être* západních bezpečnostních struktur bylo najednou nejasné a regiony přilehlé k Turecku se destabilizovaly. Turecké elity se nalézaly v pasti identity mezi svízelným procesem integrace s EU a transformujícím se NATO, a tím i zpochybněným vlastním významem pro Západ, rostoucím vlivem politického islámu (hrozba sekulárnímu zřízení země) a pokračující teroristické kampaně PKK, jež dostala transnacionální rozměr. Rovněž snaha o překonání opatrné, na status quo orientované zahraniční politiky nepřineslo Turecku klidný „zadní dvorek“. Příslušnost k prakticky všem regionům (s jejich komplikovanou vzájemnou recepcí) v jeho blízkosti vytvářela kvantitativně i kvalitativně náročnou zahraničně-politickou agendu. To vytvářelo napětí mezi konceptem neutrálnosti a aktivní angažovanosti v jednotlivých regionech i inter-regionálně.

Po událostech z 9.11.2001 začaly turecké tradiční elity vnímat Turecko opět jako nepostradatelné pro západní společenství, zvláště v politicko-strategické rovině. Domnívaly se také, že celý mezinárodní systém bude transformován podle bezpečnostních koncepcí, a že aktéři jako jsou USA či NATO opět získají na úkor postavení EU. V rámci prohlubujícího se turecko-amerického strategického partnerství Turecko rovněž doufalo, že se sekundárně prohloubí i jeho vztahy s EU (s podporou USA).

Turecko po útocích v New Yorku a Washingtonu vnímalo Západ jako monolitický blok, avšak poté, co evropské země vyjádřily svoji solidaritu s USA, problémy transatlantického vztahu se opět vynořily. Pro USA je stabilita Turecka důležitější než jeho demokratičnost, což je nekompatibilní s realitou sblížování Turecka a EU a činí americký tlak na EU ohledně členství Turecka problematičtým.

Turecko je jistě dlouhodobě důležitým článkem evropského bezpečnostního systému, avšak vnímání vztahů s Evropou skrze bezpečnostní optiku má vliv nejen na turecké sebehodnocení, ale vede i k požadavkům na zmírnění nároků EU ohledně integračního procesu. Dva historické momenty zde hrály svoji roli. Za prvé vzorec zisku členství Turecka v NATO, kde hrály rozhodující roli strategická poloha Turecka, jeho příspěvek ve válce v Koreji a mohutná americká podpora, a za druhé souběžnost

rozhodnutí Evropské rady z r. 1999 vytvořit ERRF a udělit Turecku kandidátský status, což vyvolalo mezi tureckými elitami zdání, že EU chce vyměnit členství Turecka za jeho pomoc v budování evropské armády. Když však EU odmítla tureckou participaci na rozhodování v rámci rodící se EBOP, turecké elity se počaly obávat eroze evropské orientace Turecka a možnosti, že Evropa bude zemi více hrozbou, než zárukou bezpečí.

V zorném úhlu procesu sbližování s EU sice všichni Turci přijímali legitimitu požadavků EU (demokratizace, liberalizace ekonomiky, přijetí komunitárního práva), avšak v kontextu domácích a vnějších reálií a jejich sekuritizační interpretace dávaly tyto požadavky EU prostor jejich obav. Delegace suverenity na nadnárodní či lokální autority, uznání kurdské menšiny či otevřený pluralitní politický systém (prostor pro islámské strany) inspirovaly obavy o národní bezpečnost a teritoriální integritu země a vedly k požadavkům na zohlednění geopolitických podmínek Turecka v politických a ekonomických podmínkách případného vstupu země do EU, které však tato rezolutně odmítá.

Srovnání zahraničně-bezpečnostních politik obou aktérů v jednotlivých regionech tureckého blízkého zahraničí ukazuje, že zhruba od r. 2002 se zájmy a cíle obou stávají stále více konvergentními a komplementárními v oblastech tureckého blízkého zahraničí. To je jak jsem se snažil ukázat dáno politizujícím vlivem, jež na praxi zahraničně-bezpečnostní politiky Turecka má reformní snaha premiéra Erdogana. Turecká zahraničně-bezpečnostní politika je však v pohledu tradičních elit výrazně determinovaná potřebami udržení domácí stability a národní integrity. Spolupráce armády a tradičních elit je nutná k efektivní implementaci demokratizačních reforem. Na pozadí nestabilního „blízkého zahraničí“ země tradiční elity stále udržují sekuritizační postoj vůči domácím otázkám, jež mají transnacionální charakter (politický islám a kurdská emancipace), a tím nedovolují zvýšit regionální důvěru v civilnost turecké zahraničně-bezpečnostní politiky nad současnou úroveň.

Globalizační tendence a nároky EU vedou ke snížení vlivu státu, jež musí operovat v prostředí, kde nemá všechny procesy a aktéry pod kontrolou. V tomto prostředí pak musí stát vytvářet politizující kooperativní struktury nevojenského typu k zajištění bezpečnosti proti hrozbám kvalitě života vlastní populace spíše než teritoriální integritě.

Vláda premiéra Erdogana nastartovala tento trend a podařilo se jí přinejmenším zeslabit protichůdný, sekuritizační a etatistický přístup armády a tradičních elit. Na druhé straně, přijetí mnoha zásadních domácích reforem je úspěch, který je třeba potvrdit jejich efektivní implementací. Jak ukázal např. proces integrace Španělska, Portugalska a Řecka do ES, tento proces s sebou přináší stabilitu, demokratizaci a ekonomický růst.

Tak v oblastech, jejichž realie či vývoj turecké tradiční elity nespojují s domácí stabilitou a integritou, a jež nepovažují za bezpečnostní hrozbu státu, dochází ke spolupráci Turecka s regionálními partnery a EU v otázkách stabilizace, demokratizace, hospodářského rozvoje, boje s organizovaným zločinem a korupcí a vytváření příznivých podmínek pro celkový socio-ekonomický rozvoj.

Příklad boje s terorismem, který je v Turecku vnímán jako existenciální problém propojující vnitřní a vnější politiku země ukazuje, že turecká zahraničně-bezpečnostní kultura má dva rozměry, vnější, kde pozitivně působí vliv a tlak EU na konformitu s jejím ideovým přístupem k zahraničně-plitickým otázkám a vnitřní, kde stále působí sekuritizační vliv tradičních elit, jež se snaží brzdít demokratizaci země, jež by podle nich mohla učinit ze zahraničních problémů problémy domácí či přinejmenším transnacionální, a tím destabilizovat zemi.

Zahraničně-bezpečnostní politiky obou aktérů vykazují rostoucí slučitelnost (tam, kde turecké elity nevnímají jejich překryv s vnitřní stabilitou Turecka). Zbývá však reformovat i vnitropolitický rozměr turecké zahraniční politiky, jinak bude hrozit znovunastolení tradičního sekuritizačního diskurzu i ve vnějším rozměru zahraniční politice. Bude se Turecko vyvíjet opět podle principů centralismu, a násilně prosazovaného sekularismu a národnostní homogenity, nebo bude mít vláda i nadále prostor pro vybudování občanského národa, založeného na respektu k náboženské, národnostní a kulturní diverzitě? První scénář by vedl k opětovnému zesílení nedůvěry mezi Tureckem a ostatními státy v regionu i proto, že by zeslabil odhodlání v rámci sbližování Turecka s EU. Druhý scénář by naopak vedl k prohloubení důvěry a spolupráce Turecka se státy v regionu v politické i ekonomické oblasti a umožnil by EU hlouběji se angažovat na budování regionální stability a prosperity.

Stabilní a prosperující demokratické Turecko by získalo alternativní, demilitarizované zahraničně-bezpečnostní nástroje (ekonomické pobídky...) vůči státům

ve svému regionu, jež by zvýšily jeho atraktivitu jako zahraničně-politického i obchodního. To by následně snížilo zahraničně-bezpečnostní rizika plynoucí z případného přijetí Turecka do EU a zvýšilo slučitelnost jejich zájmů na poli budoucí SZBP.

Abstract

Bachelor thesis *The Turkish foreign and security policy and Common foreign and security policy of the European Union* aims at determining the level of their convergence and compatibility. Turkey and the EU are quite different actors in terms of their systemic nature. There is also rather asymmetrical relationship between them given Turkish accession talks having started just recently. That is why this paper does not attempt to provide a comparative analysis. It is rather an evaluation with the Turkish foreign policy as a focal point and CFSP as a point of reference. The paper starts with an analysis of the determinants of Turkish foreign policy. Geopolitical, historical, economical, procedural and EU-concerned features are taken in account. Then it continues with an account of developments in the sphere of the EU's external relations: evolution of CFSP and notion of structural diplomacy.

The whole argument is based on the concept of securitization-politization (Waever) dichotomy. While the outline of the Turkish foreign policy shows it having been influenced by the traditional elites employing securitization concept in order to preserve the integrity of the Turkish state, EU's external relations seems to project the very nature of the EU: structural diplomacy and politicization of conflicts. Upon this ground it is argued that the security cultures of both actors, present at the heart of their foreign policies, are fundamentally divergent. Nonetheless the reality of their recent co-existence in the Turkey's volatile neighbourhood has shown the practical compatibility of the concrete objectives and interests of their foreign policies. That is so because the Turkish security culture of its foreign policy has two dimensions: internal and external. The latter has been subject to current Turkish Prime Minister's effort to step up the reform endeavour in order to reach the opening of country's accession talks with EU, which has been demanding concessions on Turkish hard approach to some particular issues like Cyprus or Iraq. At the same time the internal dimension of security culture (with significant overlaps with the external one) is still under informal influence of traditional elites obstructing the implementation of democratic reforms induced by the EU. Therefore one can witness a gradual desecuritization of the external dimension of the Turkish foreign policy (thus converging with that of the EU) as a consequence of EU's leverage it has over the candidate states. And at the same time the traditional elites still

keep themselves in control of the speed of democratization process which could endanger the integrity of the country and boost tensions in state's foreign policy. Thus the EU is considered as an anchor of stability and advancement and potential threat simultaneously.

Resumé

Turecká zahraničně-bezpečnostní politika a Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU se v poslední době stále více setkávají v oblastech přístupových rozhovorů Turecka s EU i v regionech tureckého „blízkého zahraničí“. To nastoluje otázku jejich kompatibility a komplementarity nejen v zorném úhlu tureckého členství v EU, ale i blahodárného působení na stabilitu a rozvoj v regionu Turecka. Historická analýza obou systemicky odlišných aktérů v asymetrickém vztahu ukázala rozdílnou bezpečnostní kulturu obou aktérů v pojetí zahraniční a bezpečnostní politiky a jejího překryvu s vnitropolitickým kontextem podle Waeverova konceptu securitizace-politizace.

Poslední vývoj reality soužití cílů a nástrojů obou zahraničně-bezpečnostních politik v regionu Turecka však naznačilo jejich rostoucí konvergenci a komplementaritu s výjimkou boje s terorismem, který je v Turecku vnímán jako existenciální problém propojující vnitřní a vnější politiku země. Ukazuje se tedy, že turecká zahraničně-bezpečnostní kultura má dva rozměry, vnější, kde pozitivně působí vliv a tlak EU na konformitu s jejím ideovým přístupem k zahraničně-plitickým otázkám a vnitřní, kde stále působí sekuritizační vliv tradičních elit, jež se snaží brzdít demokratizaci země, jež by podle nich mohla učinit ze zahraničních problémů problémy domácí či přínemějším transnacionální, a tím destabilizovat zemi.

Pozitivní roli v odstranění této dvojznačnosti turecké zahraničně-bezpečnostní kultury může sehrát proces přistupování Turecka k EU a efektivní implementace demokratizačních a ekonomických reforem, které by zaprvé vedly ke snížení vlivu tradičních elit a za druhé k emancipaci jednotlivých menšinových skupin a větší reprezentativnosti politického systému. Rostoucí prosperita by pak zvyšovala spokojenost občanů a legitimovala reformní proces.

Klíčem k celkové desekuritizaci turecké zahraniční politiky tak jsou domácí reformy, implementovaná jako důsledek politizujícího zahraničně-politického vztahu EU.

Seznam použité literatury:

Prameny:

- A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12.12.2003, ke stažení na <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 22.3.2006
- Barcelona Declaration, 27.-28.12.1995, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/bd.htm, 25.3.2006
- European Commission, TACIS Programme, overview, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm, 21.3.2006
- European Commission, Euro-Mediterranean Partnership, overview, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed, 25.3.2006
- European Neighbourhood Policy, European Commission, Brussels, 12.5.2004, http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, 22.2.2006
- EU Position on the Middle East Peace Process, European Commission, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/mepp/index.htm, 15.3.2006
- NATO-EU: A strategic partnership, NATO Topics, <http://www.nato.int/issues/nato-eu/index.html>, 23.2.2006
- OECD, Economic Surveys: Turkey, Supplement No.1, OECD, Paris, 2002
- Smlouva o Evropské unii (revidovaná Amsterodamskou smlouvou) <http://www.integrace.cz/integrace/dokumenty/Default.asp>
- Ústava Turecké republiky, <http://www.abig.org.tr/en/template.asp?nx=0&id=863&go=European+Turkey%3ATurkey%27s+European+History>

Monografie, sborníky a části sborníků:

- Buchan, D., Europe: The Strange Superpower, Aldershot, Dartmouth, 1993, s. 34-37, 67-81
- Buzan, B. and Waever, O., Security: A New Framework for Analysis, L. Riener, London, 1998, s. 23-29
- Celik, Y., Contemporary Turkish Foreign Policy, Praeger, London 2000, s. X-XVIII
- Clark, I., Globalization and international relations theory, Oxford UP, 1999, s. 112
- Fiala, P. a Pitrová, M., Evropská unie, CDK, Brno 2003, kap.17
- Frankel, J., The Making of Foreign Policy: An Analysis of decision Making, Oxford UP, London, 1963, s. 1

- Fuller, E. G. and Lesser, I. O., Turkey's New Eastern Orientation, in: Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China, Boulder, Colorado: Westview/RAND, 1993, s. 37-97
- Goldman, K., Change and Stability in Foreign Policy, Harvester and Wheatsheaf, New York, 1988, s. 3
- Hale, W., The political and economic development of modern Turkey, Croom Helm, London 1981, s. 55-59
- Hampson, F. O., Is There an Alternative to NATO?, in: Hampson, F. O. (ed), Securing Europe's Future: Changing Elements of European Security, Croom Helm, London 1986, s. 191-19
- Hix, S., The Political System of the European Union, Macmillan Press, Basingstoke, 1999, s. 340-356
- İlhan, S., Why „No“ to the European Union: The geopolitical approach, Istanbul, Ötüken, 2000, s. 22
- Keohane, R. O., After Hegemony, Co-operation and Discord in the World Political Economy, Princeton UP, 1984, s. 120-5
- Kirisci, K. and Winrow, G., The Kurdish Question and Turkey, Frank Cass, London, 1997, s. 47-63
- Larrabee, F. S., Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges, in: Lesser, I. O., The Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, National Security Research Division - RAND, 2000, kap. 3
- Larrabee, F. S. and Lesser, O. I., Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty, Center for Middle East Public Policy, RAND 2003
- Monnet, J., A Ferment of Change, in: Nelsen, B. F. (ed), The European Union, Readings on the Theory and Practice of European Integration, Lynne Rienner, 1994, s. 17-24
- Nugent, N., The Government and Politics of the European Union, Palgrave, Basingstoke, 1999, s. 440-70
- Nutall, S. J., Two Decades of EPC Performance, in: Foreign Policy of the European Union: From EPC to SZBP and Beyond, ed. by Wessels, W., Lynne Rienner, 1997, s. 19-26
- Nutall, S. J., European Foreign Policy, Oxford UP, 2000, s. 271
- Nutall, S. J., European Political Cooperation, Clarendon Press, Oxford 1992, s. 181-191
- Pijpers, A., The European Community at the Crossroads, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1992, s. 287-9
- Prise, M. P., A History of Turkey: From Empire to Republic, Allen & Undin, London 1961, s. 44
- Robinson, R., The First Turkish Republic, Harvard UP, 1963, s. 170
- Rosenau, J., The Scientific Study of Foreign Policy, Free Press, New York, 1971, s. 19-20

Rustow, D., Turkey: America's Forgotten Ally, Council of Foreign Relations, New York, 1987, s. 85

The Military Balance 2002-2003, IISS, Oxford UP, 2002, s. 34

Turkish General Staff, Pfp Training Centre Course Guide, Ankara 2001, kap. 1

Turkmen, I., Security, economy and foreign policy, in: Foreign policy, Istanbul, Mar-Apr, 2001, s. 61

Gözen, R., Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP, SAM Papers, 1/2003, s. 20-40

Waeber, O., Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community, in: Adler, E. and Barnett, M., Security Communities, Cambridge UP, 1998, s. 69-118, s. 114

Waeber, O., Securitization and Desecuritization, in: Libschutz, R., (ed), On Security, Columbia UP, 1995, s. 50

Weisband, E., Turkish Foreign policy, 1943-1945, Princeton UP, 1973, s. 7

Wolfers, A., Discord and Collaboration, The John Hopkins Press, Baltimore, 1962, s. 73-6

Články z periodik:

Aliriza, B., Turkey and the Global Storm, in: Insight Turkey, Vol. 3, No.4, Oct-Dec 2001, s. 33

Anderson, M., Bordur Regimes and Security in an Enlarged European Community: Implications of the Entry into Force of the Amsterdam Treaty, European University Institute, Florence, RSC Paper, No.8, 2000

Atatürk, M. K., Nutuk (projev z října 1927), Vol.3, TTK, Ankara, 1981, s. 67-68

Athanassopoulou, E., American-Turkish Relations Since the End of The Cold War, Middle East Policy, Vol. VIII, No. 3, Sept 2001

Aydin, M., The Determinants of Turkish Foreign Policy and Turkey's European Vocation, in: The Review of International Affairs, Vol.3, No.2, Winter 2003

Aydin, M., Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey, in: Southeast European and Black Sea Studies, Vol.3, No.2, May 2003

Aydinli, E. and Axman, D., A Dream become nightmare? Turkey's entry into the European Union, in: Current History, 100 (649), 2001, s. 385

Baki, I., Combating Terrorism and Rebuilding Afghanistan: The Turkish Perspective, in: Foreign Policy-Ankara, Vol. 27, Nos. 3-4, 2002,s. 3-9

Bagci, H. and Kardas, S., Post-11 September Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003

Bailes, A., NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity, in: Defense Analysis, 15 (3), 1999, s. 305-310

- Barkey, H. J., Turkey's Strategic Future, A US Perspective, in: ESF Working Paper, No.13, May 2003, s.12
- Bilgin, P., Turkey's changing security discourses: The challenge of globalisation, in: European Journal of Political Research, Vol. 44, 2005, s. 192
- Borowiec, A., Greek Cutbacks Ease Military Tensions, in: The Washington Times, April 10, 2001
- Chace, R.S., Hill, E., Kennedy, P., Pivotal States and US Strategy, in: Foreign Affairs, Vol. 75, No. 1, Jan/Feb 1996, s. 33-51
- „Congressman Wexler: US Must Throw all Support behind Turkey“, Turkish Daily News, 21.2.2002
- Crowe, B., A common European foreign policy after Iraq?, in: International Affairs, 79 (3), 2003, s. 538
- Dima, N., The Black Sea Region: New Economic Cooperation and Old Geopolitics, in: The Journal of Social, Political and Economic Studies, Vol. 28, No.1, Spring 2003, s. 89
- Dempsey, J., Big Nations Boost Turkey's hopes for EU Accession, in: Financial Times, 26.-27.10.2002
- Dempsey, J., US presses Brussels on Turkey, in: Financial Times, 12.12. 2002
- Duke, S., Preparing for European Diplomacy, in: Journal of Common Market Studies, 40/5, 2002, s. 849-70
- Efegil, E., Foreign Policy-making in Turkey: A Legal Perspective, in: Turkish Studies, Vol. 2, No.1, Spring 2001, s. 153-157
- Emerson, M. and Tocci, N., Turkey as a Bridgehead and Spearhead, in: EU-Turkey Working Papers No. 1, CEPS, August 2004
- Ergüvenc, S., Turkey's Security Perceptions, in: Perceptions, vol.3, No.2, 1998, s. 36
- Ergüvenc, S., New priorities for national security, in: Ulusal Strateji, 2 (9), 1999, s. 46
- Gülstan, G., Die Europaesierung des Kurdenkonflikts, in: Blätter für Deutsche und Internationale Politik, 4/99, 2000, s. 404
- Gunter, M., Turkey and Iran Face off in Kurdistan, in: Middle East Quarterly, Vol. 5, No.1, 1998, s. 33-40
- Gürbey, G., Der Fall Öcalan und die türkisch-griechische Krise: Alte Drohungen oder neue Eskalation?, in: Südosteuropa Mitteilungen, Nr. 2, 1999, s. 122-136
- Howorth, J., EBOP and NATO: Wedlock or Deadlock?, in: Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association, Vol. 38 (3), s. 248-9
- Henze, P. B., Turkey and the Caucasus, in: Orbis, Vol. 45, No. 1, Winter 2001, s. 81-91
- Jenkins, G., Context and circumstance: The Turkish military and politics, in: Adelphi Paper 337, IISS London, 2001, s. 90
- Jung, D. and Piccoli, W., The Turkish-Israeli Alignment, in: Security Dialogue, SAGE, Vol.31, No.1, 2000

- Jung, D., *Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?* Copenhagen Peace Research Institute, 2001
- Jung, D. and Piccoli, W., *Turkey at the Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle East*, ZED Books, London 2001
- Karaosmanoğlu, A., *The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey*, in: *Journal of International Affairs*, Vol. 54, No.1, Fall 2000, s. 195-205
- Keane, R., *European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo*, in: *Global Society*, No. 1, January 2005
- Keukeleire, S., *The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol.14, No.3, Sept 2003
- Kösebalaban, H., *Turkey's EU Membership: A Clash of Security Cultures*, *Middle East Policy*, Vol. IX, No. 2, June 2002
- Kuniholm, B., *Turkey's Accession to the European Union: Differences in European and US Attitudes, and Challenges for Turkey*, in: *Turkish Studies*, Vol.2, No.1, Spring 2001, s. 31
- Makovsky, A., *The New Activism in Turkish Foreign Policy*, in: *SAIS Review*, Vol. 19, No. 1, Winter-Spring 1999, s. 95-100
- Mango, A., *Perplexed by Turkey*, in: *Middle Eastern Studies*, Vol. 39, No.4, Oct 2003, s. 206-207
- Marks, G., *European Integration from the 1980s: State-Centric v. Multi-level Governance*, in: *Journal of Common Market Studies*, 34/3, 1996, s. 341-78
- Martin, L., *Turkey's National Security in the Middle East*, *Turkish Studies*, Vol.1, No.1, Spring 2000, s. 86
- Micu, N., *Black Sea Economic Cooperation (BSEC) as a Confidence-Building Measure*, in: *Perceptions*, Vol. 1, No. 4, December-February 1996/97, s. 68-75
- Misrahi, F., *The EU and the Civil Democratic Control of Armed Forces*, in: *Perspectives*, No.22, 2004
- Missiroli, A., *EU-NATO cooperation in crisis management: no Turkish delight for ESDP*, in: *Security Dialogue*, Vol. 33, No.1, 2002, s. 15-16
- Most, B. and Starr, H., *Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War*, in: *The American Political Social Science Review*, Vol.74, No.4, 1980, s. 935
- Mufti, M., *Daring and Caution in Turkish Foreign Policy*, *Middle East Journal*, Vol.52, No.1, 1998, s. 43
- Müftüler-Bac, M., *Turkey's role in the EU's Security and Foreign Policies*, in: *Security Dialogue*, Vol.31, No.4, 2000, s. 489-502
- Nye, J. S., *Soft Power*, in: *Foreign Policy*, 80, 1990, s. 153-71
- Oguzlu, T. H., *An Analysis of Turkey's Prospective Membership in the European Union from a Security Perspective*, in: *Security Dialogue*, Vol. 34, No.3, 2003, s. 297

- Önis, Z., Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era, in: *Turkish Studies*, Vol.4, No.1, Spring 2003
- Oultchenko, N., Turkey's Strategic Future, A Russian View, in: *ESF Working Paper*, No.13, May 2003
- Radu, M., The War on Terrorism is not an American War, in: *Insight Turkey*, Vol. 3, No.4, Oct-Dec 2001, s. 52-4
- Robin, P., Turkey's Policy Toward Azerbaijan and the Central Asian States, in: *Middle East Journal*, Vol. 47, No.4, Autumn 1993, s. 593-610
- Roberts, J., The Turkish Gate: Energy, Transit and Security Issues, in: *EU-Turkey Working Papers* No. 11, CEPS, October 2004, s. 8-10
- Sayari, S., Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism, in: *Journal of International Affairs*, Vol.54, No.1, Fall 2000
- Sheperd, A. J. K., The European's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance?, in: *European Security*, Vol. 12, No.1, Spring 2003
- Smith, M., The Framing of European foreign and security policy, in: *Journal of European Public Policy*, 10:4, 2003, s. 559
- Spence, D., Negotiations, Coalitions and the Resolution of Inter-State Conflicts, in: Westlake, M. (ed), *The Council of the European Union*, Cartermill, London, 1995, s. 373-89
- Stahl, B. and Boekle, H., Understanding the Atlanticist-Europeanist Divide in the SZBP: Comparing Denmark, France, Germany and the Netherlands, in: *European Foreign Affairs Review*, 9, 2004, s. 417-418
- Ulusoy, H., A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR, in: *Perceptions*, Vol. VI, No. 4, December 2001–February 2002, s. 97–106
- Tank, P., Turkey as a „Special Case“ for the EU, Will the Generals Retreat from Politics?, in: *Security Dialogue*, Vol.32, No.2, SAGE 2001, s. 219-220
- Tocci, N., Anchoring Turkey to Europe: The Foreign Policy Challenges Ahead, in: *ESF Working Paper*, No.13, May 2003, s. 7
- Tocci, N., 21st Century Kemalism, Redefining Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era, Working Document No.170, CEPS Sept 2001
- „Turkey Wants Assurances Before Taking ISAF Command, in: *Turkish Daily News*, 27.2.2002
- Wilson, A., The Aegean Dispute, *Adelphi Paper*, No.155, International Institute for Strategic Studies, London, 1980, s. 36-7
- Whitman, R.G., Creating a Foreign Policy for Europe? Implementing the Common Foreign and Security Policy from Maastricht to Amsterdam, in: *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 52, No. 2, 1998, s. 166
- Winn, N., Towards a Common European Security and Defence Policy?, in: *Geopolitics*, Vol. 8, No.2, Summer 2003, s. 50

Wood, S. and Quassier, W., Turkey's Road to the EU: Political Dynamics, Strategic Context and Implications for Europe, in: European Foreign Affairs Review, No.10, 2005, s. 150

Zürn, M., The state in the post-national constellation – societal denationalisation and multi-level governance, in: ARENA Working Papers, WP 99/35, s. 2

Internetové zdroje:

Weiss, T., Evropská bezpečnostní strategie ve světle Národní bezpečnostní strategie USA, článek pro server Integrace, 27.9.2004,
<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=825>, 20.2.2006

Karlík, R., Vytváření bezpečnostní strategie EU, článek pro server Integrace, 28.11.2003,
<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=728>, 20.2.2006

Astreinidis, M., Turkey and the new regional games, http://www.e-grammes.gr/2004/05/turkey_en.htm, 25.3.2006

Badcock, J., The future for the Kurds in Turkey, NTHposition,
<http://www.nthposition.com/thefutureforthekurds.php>, 23.2.2006

Stránky institucí:

Evropská komise, <http://europa.eu.int>

Organization of Islamic Conference, <http://www.oic-oci.org/>

Turecké ministerstvo zahraničí, www.mfa.gov.tr